

FORUM SOCIOLOGIE ROMÂNEASCĂ

Sociologia în România: trecut, prezent, perspective

O întrebare care răzbate, mai mult sau mai puțin silențios, în dezbaterile sociologilor privește identitatea sociologiei românești în contextul sociologiei universale. Sociologia românească, asemenea sociologiilor din celelalte țări foste comuniste, a fost confruntată după 1989 cu presiunea contradictorie a proceselor de unificare (standardizare) și diversificare disciplinară. În Forumul Sociologiei Românești din numărul anterior au fost prezentate puncte de vedere ale unor cunoscuți metodologi români privind unul dintre mijloacele recunoscute de asigurare a canonului universal al disciplinei – sondajele de opinie publică. Diversificarea țintește mai degrabă identitatea sociologiei, aspectele „soft”, „intangibile și imponderabile”, guvernate de criterii axiologice și cognitive, cum sunt ipotezele, teoriile, modelele, conceptele, stilurile de argumentare, imaginile, tematica cercetărilor sociologice ce reflectă experiențele naționale, zonale, locale.

Un „marcător identitar” (Septimiu Chelcea și Abraham Dorel) al sociologiei îl constituie tradițiile dominante ale disciplinei care se constituie ca niște angajamente anterioare, de la sine înțelese, tacite, asimilate prin socializare intelectuală și care structurează evidența empirică.

Revista Sociologie Românească a inițiat această anchetă pe tema semnificației tradițiilor disciplinare ca însemne ale identității sociologiei românești. Dezbaterile s-au concentrat pe șapte teme propuse de revistă: relația dintre sociologie ca prototip al raționalității și tradițiile sociologiei acceptate tacit, ca un datum a priori, însușite în procesul de socializare; impactul tradițiilor sociologice românești dominante în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea asupra stilului de analiză și interpretare sociologică din epocă; ruptură și/sau continuitate teoretico-metodologică între sociologia antebelică și sociologia din perioada comunistă: statutul paradigmei marxist-leniniste; strategii defensive ale sociologilor; reluarea/reinventarea/redefinirea sociologiei după 1989: „căderea” paradigmei marxiste sau adaptarea ei la noile condiții socioistorice; pluralism teoretic sau sincretism teoretic; resuscitarea empirismului?; influența modelelor sociologice occidentale și/sau răsăritene asupra sociologiei românești în diferitele sale etape (perioada antebelică, cea comunistă și cea de tranziție postcomunistă): direcții de manifestare, intensitate a impactului etc.; orientări teoretico-metodologice semnificative în sociologia românească după 1989: modele teoretice generale, teorii și concepte medii, sociologie teoretică versus sociologie empirică; relația dintre sociologie și spațiul public din România, azi.

La anchetă au fost invitate să-și expună punctele de vedere în legătură cu tema pusă în discuție personalități reprezentative ale cercetării și învățământului sociologic. Au răspuns următorii specialiști : prof. univ. dr. Ștefan Buzărnescu (Universitatea de Vest, Timișoara), prof. univ. dr. Septimiu Chelcea (Universitatea București), conf. univ. Dan Dungaciu (Universitatea București), prof. univ. dr. Maria Larionescu (Universitatea București), prof. univ. dr. Virgil Măgureanu (Universitatea București), prof. univ. dr. Zoltán Rostás (Universitatea București), prof. univ. dr. Constantin Schifirneț (SNSPA).

Relația dintre sociologie ca prototip al raționalității și tradițiile sociologiei acceptate tacit, ca un datum a priori, însușite în procesul de socializare

Virgil Măgureanu : Sociologia nu a fost niciodată un prototip al raționalității, ramurile sociologiei – cele care sunt, în general, considerate ca discipline științifice mature – transcend, prin excelență, granițele disciplinare și dezvoltă, mai ales în ultima vreme, o linie a comprehensiunii în cercetările efectuate. În plus, nu trebuie să uităm că la noi în țară, din perspectiva așa-zis marxist-leninistă, raționalismul a fost promovat într-o formă simplificată, adeseori primitivă, fiind tradus în voluntarisme puerile, generând exuberanță și entuziasm printre cei mai ignoranți dintre sociologi. Or, toată lumea știe că raționalismul voluntarist sfârșește întotdeauna prin a substitui realitatea dată prin una reconstruită subiectiv. Nu întâmplător Francis Bacon promova un principiu conform căruia „intelectualul are nevoie de plumb, nu de aripi”, considerat necesar de filosoful englez pentru a atenua exuberanța sau entuziasmul intelectualului și a-l face să adâncească demersul său până la limita la care pot fi descoperite adevăruri relative, dar utile.

Sociologii importanți sunt sceptici în fața unui raționalism „militant”, preferând un pragmatism moderat, recurgând adesea la argumente generate printr-o perspectivă

comparativă și ferindu-se de teorii generale atotcuprinzătoare. După „experimentul” marxist și după eșecul lui Talcot Parsons în elaborarea unei teorii sociologice generale, nimeni nu mai pare dispus să se aventureze într-o abordare raționalistă exhaustivă. Tradițiile pot constitui, într-adevăr, un factor de ponderare a entuziasmului raționalist, mai ales că ele au, în sensul lui Mircea Florian, un caracter recesiv și sunt rezultatul unei înțelepciuni colective îndelung exersate. Iar în fața exuberanței este mereu necesar un filtru al unei atitudini mai conservatoare.

S-au exprimat și puncte de vedere extreme privind situația actuală din această disciplină: „Sociologia nu este decât un cuvânt, sub care se plasează diferite activități eterogene: frazeologia și topica istoriei, filosofia politică a săracului sau istoria lumii contemporane; (...) a scrie istoria sociologiei începând cu Comte, Durkheim, trecând pe la Weber, Parsons și Lazarsfeld nu înseamnă a scrie istoria unei discipline, ci aceea a unui cuvânt. Nu există continuitate de la un autor la altul în fundamentarea demersului, nici privind obiectul, ipotezele sau metodele; sociologia nu este o disciplină ce a evoluat; continuitatea sa nu există decât prin numele pe care îl poartă, care stabilește o legătură pur verbală între activități intelectuale ce au ca singur punct comun faptul de a se fi stabilit la marginea disciplinelor tradiționale. Între aceste discipline este vid... În acest teren vag dintre

vechile discipline au venit să se așeze succesiv, în amplasamente diferite, întreprinderi eteroclite, care își datorează numele de *sociologie* doar marginalității lor. Problema nu este deci de a ști, de exemplu, ce are în comun sociologul Durkheim cu sociologul Weber, pentru că ei nu au nimic în comun (de altfel, deși contemporani, s-au ignorat reciproc – n.n.). A studia sociologia nu înseamnă a studia un corp de doctrine, cum se studiază chimia sau economia, ci a studia doctrinele sociologice succesive, niște *placita* de sociologi prezenți și trecuți” (Paul Veyne, *Comment on écrit l'histoire*, Paris, Seuil, 1971, 191).

Veyne nu este singurul. Ralph Turner susține că „este dificil de imaginat o paradigmă unică aplicabilă totodată problemelor și nivelurilor de analiză existente în sociologie”, iar Raymond Boudon se referă la perspective diferite, chiar incompatibile în interiorul disciplinei, distingând trei opțiuni metodologice diferite care generează opt concepții de bază în cercetarea sociologică.

Raționalismul sociologiei este astfel ușor penetrabil atât în corpul propriu-zis al disciplinei, care constituie mai degrabă un conglomerat – sociologia nu are nici astăzi un nucleu conceptual unanim acceptat –, cât și în studiile sau cercetările efectuate ce pot reflecta experiențe de socializare diferite sau tradiții specifice.

Ștefan Buzărnescu: Științele – atât cele ale naturii, cât și cele ale societății – s-au constituit și există, ca atare, în calitate de laturi funcționale ale cunoașterii. Acumularea de informație a determinat, progresiv, lărgirea sferei de cuprindere a programelor analitice cu noi discipline de studiu, diversificarea limbajelor reflectându-se într-o corespunzătoare diversificare epistemologică. Totuși, nivelul științific al cunoașterii este o fază relativ recentă în

evoluția spiritualității, multă vreme cunoașterea fiind grevată de cunoașterea comună, adică tributară speculațiilor, subiectivității și spontaneității.

În aceste circumstanțe, decantarea teoretică a cunoașterii sociale a cumulat o particularitate foarte importantă: problematica umană a fost preluată de către alte științe, datorită lipsei de maturitate categorială, conceptuală și metodologică a științelor social-umaniste.

Istoria sociologiei este, de fapt, istoria acestei relații în spațiul căreia filosofia socială și filosofia istoriei constituie zonele în care pot fi descoperiți precursorii cei mai importanți ai sociologiei.

În această arie începe, de fapt, preistoria sociologiei ca știință.

De aceea, nu tot ceea ce s-a publicat în numele sociologiei sau în zonele adiacente acesteia mai rezistă, peste timp, la severul examen al calității științifice, impus de epistemologia contemporană; unii autori obscuri, afirmați mimetic în raza de satisfacție a unor curente, nu-și mai pot găsi locul într-o istorie a sociologiei redactată din rațiuni și cu finalități didactice. În prezent, este legitim să reținem numai ideile cu valoare de patrimoniu pe care evoluția gândirii sociologice le-a validat: creațiile conceptuale, inovațiile conceptuale și categoriale, metodele de analiză a socialului care au contribuit la stimularea cercetării fundamentale și aplicative, resemantizarea unor concepte ori reușitele în elaborarea unor diagnoze ce au avut un impact semnificativ asupra restructurării orizonturilor teoretico-metodologice ale doctrinelor cu largă audiență la momentele respective.

În consecință, din rațiuni metodice, pledez pentru o istorie a doctrinelor sociologice care s-au dovedit a fi repere de o importanță cardinală în evoluția sociologiei, de la începuturile sale până în cel mai imediat prezent; cu excepția experimentelor

află în curs și care nu s-au constituit, încă, într-un corpus unitar și coerent de enunțuri valide științific. În acest context, dată fiind aspirația către „obiectivitate” a sociologiei încă de la apariția sa, orientările cu nuanțe explicit sau implicit sociologice ca exerciții de desprindere a sociologiei de haloul metafizic care i-a fost arondat în condițiile „nașterii” sale la modul epistemic constituie primele secvențe doctrinare ale sociologiei.

Diversitatea acestora se raportează la o sferă de echivalențe care le poate asigura o unitate implicită: aspirația spre macrosociologie și tendința de realizare a unor sisteme explicative care să vizeze întreaga societate ca sistem social global.

Această etapă, preponderent doctrinară, din „timpul interior” al maturizării semantice a sistemului de concepte și categorii proprii demersului sociologic, eu o consider ca fiind etapa clasică a sociologiei, numită de unii reprezentanți ai genului și „pură” sau „teoretică”. Sub raport epistemic, ea se încheie o dată cu publicarea de către E. Durkheim a lucrării *Les règles de la méthode sociologique* (1895), care a orientat cercetarea spre aspecte concrete ale realității sociale, fondând direcțiile metodologiei, ale metodelor și tehnicilor de cercetare, ce se vor dezvolta ulterior în strânsă legătură cu exigențele de ansamblu ale evoluției spațiului social global. Cu Durkheim începe modernitatea sociologiei. Sociologismul dezvoltat în „Școala franceză” durkheimiană stă la baza situaționalismului actual în diversele sale variante.

Reacția față de dezvoltare, preponderent teoretică, la limita riscului de a se distanța semnificativ de ritmurile și proporțiile reale ale evoluției sistemului social, s-a concretizat în orientarea empiristă, care, prin proliferarea tehnicilor de culegere a datelor, a antrenat același risc pe care l-a generat și sociologismul:

dezvoltarea individului în social. Dacă în orientările sociologice subiectivitatea a fost în mod programatic exclusă din orizontul generalizărilor teoretice, rezervându-i-se o poziție subalternă față de acestea, empirismul a condus la obturarea adevăratului rol al individului în creația socială prin subordonarea lui estimărilor statistice și tehnicilor matematice de culegere și interpretare a datelor. Punctul culminant l-a atins transformarea individului din sursă de inovație socială în simplă cifră statistică (cuantofrenie, P. Sorokin), o sechelă metodologică pe care o întâlnim și în sociologia din cel mai imediat prezent.

În sensul „reconcilierii” exclusivismelor programatice dintre sociologia „pură/teoretică” și sociologia „empirică/de teren”, Max Weber constituie punctul de plecare al unui postmodernism (*avant la lettre*) în dezvoltarea sociologiei. Eu îl consider întemeietor al sociologiei interpretative pe coordonatele căreia va evolua sociologia fenomenologică, interacționalismul simbolic, etnometodologia și chiar sociobiologia.

Este legitim, sub raport științific, să avem ca obiectiv reconstituirea timpului interior al sociologiei plecând de la secvențele definitorii pentru maturizarea sa conceptuală și metodologică, nu de la timpul (obiectiv, cronologic) al societății și nici de la cel (subiectiv) al sociologilor, în mod fatal marcați de o existență (fizică) episodică, efemeră la scara eternității.

Maria Larionescu: Cunoașterea sociologică presupune un dialog continuu între teorie și realitatea empirică studiată, cercetătorii urmărind o „dublă ajustare” a ideilor și observațiilor pentru a descoperi o ordine în complexitatea fenomenelor sociale. Este îndeobște admis faptul că sociologia este asociată procesului modernității,

corpusul său de concepte, idei și teorii fiind, de regulă, supus testării, falsificării, rigorii faptelor examinate după metodologia de specialitate. În spatele acestei reciprocități (teorie – evidență empirică) se produce o „alchimie” interesantă a raporturilor dintre teorie și realitatea socială observată, ce ridică un semn de întrebare asupra naturii științei generale a societății ca prototip al raționalității și, simultan, ca produs al modernității. Este vorba despre o caracteristică intrinsecă a practicii metodologice, pusă în lumină de epistemologi, conform căreia ansamblul de presupuziții generale (ideologii, teorii, concepte, definiții, modele) structurează faptele studiate de sociologi, generează întregul proiect de cercetare. Altfel spus, există întotdeauna angajamente teoretice și ideologice *a priori*, însușite în procesul de socializare intelectuală și depozitate în imaginația sociologică, ce învăluie și intermediază „limitele puse de realitate științei” (J. Alexander). Aceste presupuziții de factură nonempirică pot suferi modificări, ajustări în contact cu faptele, dar ele nu pot fi niciodată eliminate în întregime. Albia prin care circulă aceste angajamente ideologice și teoretice nonempirice anterioare este conferită de tradițiile tacite ale disciplinei ce se transmit la generațiile succesive de specialiști. Cele mai generale supoziții nonempirice, ignorate de epistemologia și metodologia sociologică actuale, sunt încorporate în teoriile sociale și lucrările empirice asupra ordinii și acțiunii sociale, în sensul că acestea adoptă o poziție *a priori* asupra problematicii ordinii și acțiunii sociale (J. Alexander). De exemplu, tipologiile asupra acțiunilor raționale sau nonraționale, normative sau morale, instrumentale sau substanțiale conțin referințe intrinsece sau extrinsece ale comportamentelor umane care se transmit prin tradiție de la o generație la alta de sociologi. La fel se

întâmplă și în cazul abordării ordinii sociale. Tradițiile dominante acționează tacit, structurând cercetarea fie în direcția plăsării indivizilor în structuri preexistente (paradigma colectivistă), fie în zona negocierilor interindividuale (paradigma individualistă).

Dan Dungaciu : Lumea despre care voi vorbi în acest text-răspuns la ancheta *Sociologiei Românești* este cea a sociologiei românești postbelice și a sociologilor ei înainte de 1989. Voi vorbi despre ea în numele întâlnirilor generației mele cu ea – de aici aerul, fatal, autobiografic.

Societate și sociologie românească postbelice. Oglindiri reciproce. S-a spus, pe bună dreptate, că nu poți înțelege un filosof dacă nu gândești împreună cu el. Lucrurile stau la fel și în cazul sociologiei, doar că aici mai intervine ceva : dacă vrei să înțelegi un sociolog, nu e suficient să gândești împreună cu el, ci trebuie să gândești, obligatoriu, și alături de el. Mediul acela, atât de relevant și revelator pentru sociolog, mediul acela care somează, fixează sarcini, cere diagnostice și transmite mesaje imposibil de ignorat, la fel cum, după caz, pune interdicții și blocaje la diverse niveluri, mediul acela trebuie deci să persiste, ca un fundal, în orice descriere sau evaluare a unei asemenea prestații.

Nu poți vorbi deci până la capăt despre un sociolog decât *sociologic*. Această profesie te obligă la o coerență nu întotdeauna comodă : nu poți fi un sociolog de nicăieri, evoluând cu seninătate în răspăr cu liniile majore de evoluție a societății tale. Ești, într-o măsură mai mare decât în orice altă meserie umanistă, în *infernul lumii*. Pe care ți-l asumi, căruia îi răspunzi, după măsura și capacitatea ta. (Nu e vorba aici despre o invitație la empirism. Agenda unei societăți este de fiecare dată infinit mai subtilă și mai variată pentru a

putea fi epuizată într-un asemenea registru.)

Din acest punct de vedere, lumea românească postbelică e marcată de o graniță insurmontabilă: *înainte și după* 1989 (vezi pe larg în lucrarea noastră *Politică și sociologie în România comunistă*, București, Editura Tritonic, 2005). Înainte, suntem în spațiul în care, după criteriul sugerat, cuplul somație socială – răspuns sociologic nu poate funcționa senin în orizontul societății. Când, altfel spus, selecția temelor și polimorfismul abordărilor sunt mai mult sau mai puțin cenzurate de instanța politică. Din acest punct de vedere, decembrie 1989 a adus pentru sociologia românească o relativă reintrare firească în normalitatea raportului mai sus amintit. Criteriile de evaluare trebuie deci adecvate în consecință.

Așa cum istoria sociologiei românești postbelice – atunci când ea va fi scrisă în întregime – va trebui să țină seama de această distincție, tot așa și portretul unor sociologi români care au evoluat succesiv în ambele intervale trebuie să aibă în vedere aceste esențiale diferențe de fundal. A le verifica prestația diferențiat devine o precauție metodologică obligatorie. Și, dacă această dublă evaluare duce la rezultate surprinzătoare în raport cu performanțele sale și liniile de evoluție pe care traiectoria lor științifică s-au plasat, atunci portretul inițial – faza descriptivă – poate căpăta, firească, forma unui sincer elogiu. Cu atât mai mult cu cât izbânzi semnificative pot fi contabilizate în etape de dinainte de 1989.

Iată mobilul, cadrul și intențiile acestui text-răspuns despre sociologia românească postbelică și sociologii ei. A releva pe scurt și, evident, insuficient un tip de prestație sociologică, un tip de atitudine profesională, care, pe lângă meritele lor incontestabile în sine, au încheiat și propus un soi de comportament public

în răspăr vădit cu patologiile politicului ce prezidau grosolan epoca. A fost o prestație victorioasă atât pe termen scurt – performanța profesională –, cât și pe termen lung – perpetuarea subtilă a prestigiului sociologiei și a interesului pentru aceasta. Căci generațiile ulterioare, printre care se numără și a celui ce scrie rândurile de față, au ajuns la sociologie, imediat după 1990, și datorită spiritului întreținut de asemenea atitudini.

Textul despre sociologia românească postbelică și sociologii ei devine astfel, indirect, și un text autobiografic: e mărturia unei generații, deopotrivă cu limpezirea ei. Căci a-ți lămuri impulsul rapid spre sociologie după 1989 se transformă, indirect, în dezbateră prestației celor care l-au făcut posibil.

Impactul tradițiilor sociologice românești dominante în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea asupra stilului de analiză și interpretare sociologică din epocă

Ștefan Buzărnescu: Sociologia românească, din rațiuni didactice, compară trei mari repere biografice:

a) etapa filologică, sincronă cu formarea limbii române literare, în care s-au tradus în românește categoriile și conceptele fundamentale ale tuturor științelor sociale existente, îndeosebi în cultura franceză și cea germană ale timpului. Prima reușită remarcabilă, în această privință, o reprezintă traducerea lui N. Beldiman;

b) etapa de maturizare conceptuală – în care nu doar comunitatea academică, ci și jurnalistică românească au contribuit la resemantizarea sistemului conceptual al sociologiei europene prin lucrări originale, revocate de autoritățile științifice ale

timpului. Mecanica socială a lui Spuru Haret, deși redactată în spiritul vremii, a promovat un stil propriu și o voce care a singularizat o mare personalitate în cultura și sociologia timpului său. Mai mult, legea învățământului care îi poartă numele demonstrează ce efecte benefice poate aduce o implicare lucidă în reformarea și modernizarea normativă ale spațiului social când își aliază o perspectivă sociologică de abordare. Dacă mai adăugăm și lucrările lui D. Drăghicescu despre ontologia socială și determinismul social, avem alți parametri de semnificație a aportului românesc la constituirea sociologiei ca disciplină, instituție și profesie. Din zona profesionalismului nu poate lipsi cofondatorul empirismului sociologic european – D. Gusti, care, alături de Ferdinand Le Pley și H. Tourville, a creat paradigma monografică a cercetărilor de teren rămasă referențială până în zilele noastre. Nu trebuie uitată premiara mondială prin care D. Gusti, ca ministru, a legitimat pentru prima dată în lume, printr-o lege, cadrul normativ al cercetării sociale. Eu îl consider adevăratul „inventator” al cercetării-acțiune pe care ne-o propun occidentalii ca noutate absolută (!). *Sociologia militans* e prima dovadă de demnitate epistemică a sociologiei ca instanță de consiliere calificată a liderilor și de gestionare a transformărilor aflate în curs. Cât privește interdisciplinaritatea, ea a fost promovată ca regulă pentru prima oară la scenă mondială de același român excepțional, D. Gusti, atât la Goicea Mică, la Belint, cât și la Sârbova sau Fundu-Moldovei. Faptul că americanii vin să ne alfabetizeze în materie de interdisciplinaritate, iar unii dintre noi afișează o tristă complicitate a abdicării de la valorile noastre de patrimoniu este încă o dovadă că memoria noastră colectivă a fost pervertită. Iată din ce cauză salut cu entuziasm inițiativa revistei pentru acest exercițiu de recuperare a

contribuțiilor românești la constituirea patrimoniului conceptual și metodologic al sociologiei ;

c) etapa de reconstrucție epistemică începută prin D. Gusti îi mai include pe H. Stahl, Petre Andrei, G. Marica, V. Bărbat și se continuă cu reconstrucția instituțională începută după 1989 și aflată în plină desfășurare.

Cu certitudine, trebuie reținute următoarele aspecte : sociologia românească nu s-a afirmat epigonic, ci ca partener valabil de dialog în *status nascendi* al sociologiei europene. Iată aportul sociologiei la construirea unui spațiu european al cercetării sociale de care încep, tocmai acum, să vorbească unele înalte autorități din structurile europene. Sociologia românească nu mai are nevoie să „aștepte integrarea europeană” ; ea a fost și a rămas Acolo cel mai serios ambasador (neoficial) al României. Că a fost ignorată o perioadă nu a fost vina ei. Ar fi de neuitat pentru generația noastră dacă nu ar încerca un management al imaginii sociologiei românești la înălțimea tradițiilor incontestabile pe care le avem.

Zoltán Rostás: Se înmulțesc semnele – mai ales în publicistica culturală bucu-reșteană – ce justifică afirmația conform căreia, dacă anii '90 au adus redescoperirea lui Eliade, Cioran, Noica și a întregii generații a eseistilor anilor '30, deceniul început la răscruce de milenii va fi dominat de Dimitrie Gusti și sociologii din Școala sa monografică. Ar merita un studiu mai amplu documentarea empirică a interdependenței dintre atmosfera cultural-politică a unei perioade și preferințele de „recitare” a unor autori interbelici. Putem lansa ipoteza conform căreia criza de identitate de la începutul deceniului trecut a atras, în mod firesc, sau chiar a determinat recurgerea la cărturarii tineri de dreapta și, dimpotrivă, calmarea

atmosferei (impusă și de intensificarea procesului de integrare euroatlantică) cere modele realiste, asemenea celor oferite de Școala monografiilor sociologice. Este clar că etalarea filosofico-literară a disperării trebuie să fie contrabalansată de cercetare, de cunoaștere, de proiecte privind realitatea imediată.

Dar, la o analiză mai circumspectă, ne dăm seama (și aceasta se poate documenta prin apariții pre- și postdecembriste) că „recuperarea” eseistilor a început în anii '80 și a fost desăvârșită în anii '90, în schimb gustiștii au intrat aproximativ două decenii într-un con de umbră din care au început să iasă abia în ultimii cinci-zece ani. Dar acest reviriment al Școlii gustiene ascunde și capcane. Acestea și, mai ales, imperativele depășirii lor merită să fie amintite.

Capcana cea mai frecventă constă în abordarea fenomenului gustian printr-un rechizitoriu – implicit sau explicit – adresat modului în care a fost repusă în drepturi în anii '60 Școala monografistă. S-a creat impresia că, dacă îndepărtăm interpretarea marxist-leninistă și corectăm falsurile și omisiunile din studii și reeditări ale vechilor apariții, totul este rezolvat. Nu s-a observat că reabilitarea lui Dimitrie Gusti era parte integrantă a strategiei comuniste de „revalorificare” a moștenirii cultural-științifice în scopul de a construi o nouă legitimitate partidului unic față de perioada dejistă a anilor '50. Și în acest context nici reintroducerea sociologiei în învățământ și în cercetare nu a avut alt scop decât ca partidul comunist să beneficieze de o nouă imagine, în primul rând în Occident. Firește, sociologia și istoria sociologiei practicate în comunism trebuie cercetate ca orice aspect al acestui regim sau ca orice perioadă a științei sociologice. Dar se impune o mare prudență, căci discursul marxist-leninist deseori camufla, acoperea dorința onestă de a repune

în circulație o știință, un nume, o idee științifică izgonită din cetatea științei. Nu toți sociologii sau istoricii sociologiei au făcut apologia deșăntată a comunismului. Însă cercetarea *sine irae et studio* a acestei perioade nu a sosit încă, sunt mai facile ridiculizarea unor articole și cărți, găsirea câte unui „acar Păun” pentru toate ineptiile elaborate în spiritul indicațiilor de partid decât cercetarea aprofundată a contextului și găsirea răspunsului, de la caz la caz, la întrebarea: de ce a scris autorul așa, și nu altfel?

Demascarea postdecembristă a modului de reabilitare a lui Gusti este o fundătură din care nu câștigă nici istoria sociologiei, nici studiul comunismului. Singura alternativă în perioada actuală este ieșirea din complexul reabilitărilor și al demascărilor. Adică motivația cercetării fenomenului gustian să nu se bazeze pe dorința de a face dreptate față de nedreptatea comunistă, ci pe dezideratul cunoașterii oneste propriu-zise.

Această sarcină este iminentă, indiferent de faptul că tindem sau nu la o definire a identității sociologiei românești în contextul sociologiei mondiale. Cercetare sociologică se poate face și fără sentimentul apartenenței la o tradiție națională, dar valoarea culturii sociologice se raportează la contextul cultural în care s-a dezvoltat într-o perioadă determinată. Cunoașterea Școlii sociologice de la București trebuie să pornească din perspectiva istoriei sociale moderne, căci o școală de tip atelier nu poate fi interpretată decât prin înțelegerea contextului social-politic-cultural. Mai precis, din perspectiva unei istorii moderne a culturii impregnate de spiritul istoriei sociale. Astfel, istoria culturii nu este un inventar al operelor, instituțiilor, personalităților, evenimentelor importante, ci – într-o viziune net antropologică – ea constă în acțiunile, comportamentele actorilor participanți la procesul de

realizare a culturii de fiecare zi. Nu negăm importanța contribuției sociologilor la dezvoltarea conceptelor, metodelor și teoriilor sociologice, ci afirmăm doar că Școala monografiilor sociologice s-a validat în comunitatea științifică națională și internațională, în primul rând, prin dezvoltarea colectivă a investigațiilor sistematice pe teren. Mai mult decât atât, Școala gustiană nu s-ar fi legitimat fără asumarea rolului de factor modernizator al satului și, în același timp, de participant la construirea instituțiilor statului după 1918.

Prin urmare, o istorie alternativă a Școlii al cărei contur se creionează în ultimii ani trebuie să fie istoria unui fenomen în contextul culturii interbelice. Cercetarea acestei culturi în spiritul noii istorii culturale trebuie să se desfășoare sub impactul sociologiei și antropologiei, astfel ca analiza să nu se mai concentreze exclusiv pe conținutul ideatic al operelor majore, ci să abordeze și modul de viață din perioada respectivă. Această manieră de cercetare ar implica nu atât detalierea structurilor obiective, cât mai ales descrierea comportamentului unor persoane, grupuri, organizații, descrierea modului de viață și de gândire al acestor grupuri. Aceasta înseamnă determinarea contextului care a făcut ca o asociație intelectuală extrauniversitară să dezvolte o rețea ce a înrăurit multe fațete ale realității interbelice. Așezarea Școlii gustiene în context social concret nu înseamnă doar un gest principal, ci și stabilirea precisă a relațiilor formale și, mai ales, a celor informale cu membrii altor instituții sau organizații. Fără a înțelege comportamentul organizațiilor din context, nu vom înțelege nici comportamentul Școlii gustiene. Legăturile de diferite grade de intensitate dintre Școală și celelalte instituții și organizații reprezintă o anumită țesătură a unei culturi a elitei românești interbelice, a culturii comunicaționale a unei rețele în care Gusti și Școala sa au fost centrul.

Pentru a înțelege comportamentul Școlii gustiene, nu ajunge să cunoaștem raporturile dintre ei (pașii făcuți în această direcție sunt insuficienți), ci trebuie să cunoaștem detaliat și relațiile exterioare Școlii.

Merită studiată relația Școlii gustiene cu Biserica Ortodoxă Română, nu doar fiindcă manifestările spirituale au fost organic implicate în practica cercetării, ci și deoarece comportamentul clerului ortodox, de la studenții de la Teologie și preotul satului, implicat în campanii monografice, și până la vârfurile BOR au fost permanente. Ar fi extrem de instructiv dacă am studia acest raport în diferitele sale etape și la diverse niveluri.

Nu se știe mai nimic despre relațiile dintre eforturile de modernizare întreprinse de administrația publică și strategiile similare ale gustiștilor pe vremea monografiilor și aceea a echipelor regale. Este vorba despre o relație ambivalentă, care abia în anii '30 a reușit să-și apropie dezideratele.

Nu este studiată nici relația Școlii cu Ministerul Agriculturii și instituțiile sale aferente, cu sistemul cooperăției, deși economiștii și statisticienii au adus un aport considerabil la cercetarea satului. Se pare că această legătură a fost cea mai trainică, dacă ne gândim la faptul că economiștii au fost cei care au încercat, pentru prima dată după desființarea sociologiei, o reluare a cercetărilor monografice.

În ciuda faptului că D. Gusti a fost ministru al Instrucțiunii, Cultelor și Artelor, nici relația cu sfera învățământului nu este studiată, fiindcă funcția dascălului de la țară în cadrul campaniilor monografice sau de acțiune culturală nu a fost individualizată. Această legătură s-a materializat prin instituția căminului cultural, al cărei animator a fost, de regulă, învățătorul.

De asemenea, continuă să fie nelămurită relația cu medicii și cercetătorii de

antropologie fizică. Dincolo de investigațiile antropometrice cu caracter științific discutabil, cercetările și intervențiile de medicină socială rămân un teren de explorat. Pomenirea profesorilor Rainer și Banu nu este suficientă pentru a lămuri această legătură.

Poate cel mai interesant fenomen rămâne participarea la viața politică a gustiștilor. Nici aici nu ne putem rezuma la textele publicate atunci sau ulterior, trebuie să urmărim acțiuni, comportamente, interacțiuni, grupări, conflicte etc. Nu este suficientă nici constatarea relației dintre Gusti și figurile politice ale vremii, trebuie să știm orientările grupurilor de gustiști în diferite etape și împrejurări.

Legat de acest domeniu, se poate contura o sferă aparte, și anume cea a propagandei. Am avut prilejul să afirm că poate nici o școală sociologică nu și-a organizat atât de profesionist propria imagine. Și, probabil, nici o școală nu a reușit să devină realizatorul, măcar parțial, al imaginii unei țări înglobând în textura acesteia și propriile rezultate. De la „inundarea” presei cotidiene, a revistelor, a emisiunilor radio și până la construirea Muzeului Satului, a pavilioanelor românești de la expoziții mondiale, de la realizarea în timp record a *Enciclopediei României* până la organizarea celui mai dotat Congres internațional de sociologie, activitatea gustiștilor a fost prodigioasă.

Dincolo de aceste direcții, ne putem imagina cercetarea modernă a istoriei Școlii gustiene și pe o altă coordonată. Ar fi, bunăoară, incitant ca, în maniera micro-istoriei italiene, să cercetăm un sat unde s-au perindat monografiști sau echipieri și să studiem meticulos toată documentația relativă la viața satului, nu doar sursele produse de monografiști sau echipieri. Adică să vedem imaginea satului produsă de celelalte instituții, organizații, grupuri, persoane. O istorie de câteva

decenii a unui sat, realizată în manieră socioantropologică, în care vizita sociologilor ar fi privită și prin prisma altor grupuri, categorii ale mediului rural, ar aduce rezultate spectaculoase despre impactul real al intelectualilor sau tehnicienilor asupra unei unități sociale.

Abordarea culturii interbelice prin istoria socială modernă, pe filiera Școlii gustiene, înseamnă o mutație nu numai în sensul deplasării accentului de la oficial, de la evenimential la informal, la cotidian, ci și în privința lărgirii bazei de surse ale acestei istorii. Jurnalele, corespondența, memoriile, povestirile de viață ale martorilor activității gustiștilor și a rețelei activate de ei pot oferi o bogată informație asupra realității sociale. (În acest sens, nu este exagerată afirmația că publicarea volumelor de corespondență a lui Anton Golopenția va răscoli imaginea încremenită a Școlii.) Pe baza imaginii compuse din aceste surse vom înțelege nu numai comportamentul gustiștilor, ci și studiile lor publicate. Cu certitudine, se vor impune reinterpretări.

În încheiere ar trebui să afirm că scrierea acestor rânduri a fost impulsionată de o triplă aniversare: 125 de ani de la nașterea lui Dimitrie Gusti, 80 de ani de la prima ieșire monografistă, la Goicea Mare, și 50 de ani de la moartea întemeietorului Școlii. Dar, de fapt, aceste gânduri mă preocupă de mult timp. Acest an însă poate fi începutul unei discuții necesare și utile asupra moștenirii gustiste.

Dan Dungaciu: *Strategiile culturale și ocultarea politicului. Un model.* Fundalul prestației pe care o evocăm aici e bine știut: societatea românească a anilor '80, deloc senină, deloc îngăduitoare și încă îndărătnică în a prezerva axiologia oficială livrată României o dată cu suprastructura unui sistem de ocupație. Suntem la câțiva ani după desființarea Facultății de

Sociologie... La fel de bine e cunoscută și axiologia în cauză : limba sociologiei trebuia să fie unică, consonantă, bine acordată la sunetul teoriei marxiste sau al Programului Partidului. Și s-a scris și s-a gândit așa în sociologia românească.

Dar nu numai așa. O concluzie care se impune chiar dacă nu-i cunoști producțiile. Căci nu-ți poți explica altfel rapida repliere a sociologiei românești postrevoluționare, mobilizarea ei urgentă și eficace după 1989. Entuziasmul ei juvenil și totuși productiv, care a debutat în crearea unor institute, publicații, facultăți. A trebuit să existe ceva în spiritul ei, neevident, dar determinat, care să-i explice prompta intrare în accelerație atunci când prilejul s-a ivit. Ceva care să o mențină vie, insurgentă, silențios contestatară.

Acest ceva e o parte însemnată a sociologiei românești postbelice. Despre acest ceva va trebui să vorbim mai des, fără pretenții de exhaustivitate ; doar de reprezentativitate. Căci trebuie să răsfoim și pagina însemnată a acestei strategii pe care sociologia românească a adoptat-o, explicit sau implicit, în contorsionata ei traiectorie postbelică.

Există o serie de cărți tipărite atunci care sunt textul și pretextul a ceea ce voi spune în continuare. Sunt în special lucrări de teorie, zona cea mai afectată de intruziunile delirante ale discursului unic. Cu atât mai mare este meritul lor. Aceste cărți fac parte dintre acelea, nu multe, dar nici puține, care au marcat definitiv discursul sociologic postbelic, marcând, concomitent, o breșă semnificativă în sistem. Mai mult, ele sugerează o manieră de a scrie care, radiografiată cu atenție, capătă dimensiunile unei adevărate strategii culturale.

În ambianța epocii, unele dintre textele sau cărțile unor Ilie Bădescu, Septimiu Chelcea, Traian Herseni, Ioan Mărginean, Ioan Mihăilescu, Achim Mișu, Vladimir

Trebici, Ion Ungureanu, Lazăr Vlăsceanu, Cătălin Zamfir, Henri H. Stahl etc. sună memorabil. Chiar dacă nu este explicat cu atâta pregnanță de fiecare dată, *acest* sunet secund capătă alura unei strategii neostentative ce lasă să se întrevadă, deja, strategia culturală de care pomeneam : o așezare, dacă nu abrupt împotriva, cel puțin alături de direcția unică a discursului oficial ; un refuz nu prin frondă, ci prin ocultare, prin relativizare, prin contabilizarea competentă a alternativelor.

Spațiul nu ne îngăduie dezvoltări masive, dar câteva elemente mai pot fi convocate aici. Totul degajă aceeași atitudine. Există în multe dintre cărțile acestor autori, am îndrăznit să sugerăm, un stil de a scrie care capătă aerul unei veritabile strategii. Și, dacă strategia pare incipientă sau întâmplătoare, o lectură mai atentă va fi pe deplin lămuritoare. Și proiectul ei, și atmosfera pot fi percepute din aceste cărți – declarații de intenții.

Este vorba despre sociologia ca știință multiparadigmatică ; acel „preparadigmatic” în sens kuhnian. Ideea nu poate fi îndeajuns subliniată. În 1975, sociologul american George Ritzer tipărise *Sociology : A Multiple Paradigm Science*. Într-o cu totul altă ambianță, iată că ideea plutea și în atmosfera sociologiei românești. Din acest spirit se poate revendica și frumoasa carte a lui Ion Ungureanu, *Paradigme ale cunoașterii sociologice*, publicată în 1990, a cărei viteză de apariție se explică și așa.

E inevitabil, sugeram, să cauți și să găsești în aceste cărți o strategie, fie și implicită, de a infuza în spațiului dezbaterii sociologice postbelice românești un suflu înnoitor și insurgent. Te somează la asta ambianța postrevoluționară a disciplinei și propria ta adeziune profesională. De aici, cum ziceam, nota autobiografică a textului.

Această strategie culturală pare, poate, mai limpede acum. A-i conferi aparența

unei adeziuni apriorice era singura rețetă rezonabilă de a livra un mesaj neortodox. Nu suntem aici în regimul negației apodictice, ci în acela al dubitației. Nu în cel al „luării în piept cu adversarul”, ci în acela, mai rafinat, al bulversării infailibilității sale prin simpla și neostentativa aducere pe scenă a alterității lui. Nu în sfera lui „nu”, ci în cea, mai subtilă, a lui „poate că nu” sau „poate că și altfel”. Și tocmai accentul îndărătnic pe alternativă obnubilează, până la urmă, credibilitatea pretinsei adeziuni inițiale.

În aceasta constă strategia pe care am voit să o degajăm¹. În definitiv, nu poți pretinde că declari dragostea unei femei, vorbindu-i laudativ și încăpățânat despre colegele ei de cameră...

Maria Larionescu : „Cariera” sociologiei românești începe în mijlocul secolului al XIX-lea, fiind strâns legată de discursul modernității în cultura și societatea românească. Ca și în Apus, sociologia românească a debutat cu o inovație de limbaj : de la discursul stărilor sociale, centrate pe distincții sociale și stiluri de viață specifice societății de status, se trece la limbajul claselor sociale, ce surprinde condițiile emergente ale procesului de dezvoltare a capitalismului. O componentă semnificativă a tradițiilor sociologice românești o constituie sociologia de factură politică ce a întovărășit, legitimat sau contestat procesul de tranziție a societății românești de la societatea tradițională la cea modernă.

Analiza istorico-comparată a sociologiei românești de-a lungul unui secol de existență (1848-1948) dezvoltă patru tipuri ideale de modernitate : reprezentarea liberal-raționalistă, „modernitatea organizată” sau etatistă, reprezentarea modernității întemeiate pe specificitatea identității culturale și reprezentarea materialist-istorică.

Tipul modernității liberal-raționaliste a fost dezvoltat de fondatorii sociologiei românești – generația de la 1848 –, care va impune două idei fundamentale, și anume *ideea liberală* și *ideea democratică* (Ilie Bădescu). Se regăsește aici paradigma formulată de H. Spencer, darwinistii sociali, economiștii clasici a libertății ca autonomie ce susține o „ordine naturală”, rezultat al *reglării automate*, spontane a raporturilor dintre indivizi.

Ca reacție la caracterul *utopic* al acestui model a apărut tipul ideal al „modernității organizate” sau etatiste, construit de teoreticienii neoliberali ca Șt. Zeletin, E. Lovinescu, D. Drăghicescu, D.P. Marțian, P.S. Aurelian, M. Manoilescu. În locul mecanismelor spontane, noua imagine a modernității este centrată pe ideea de ordine construită socialmente, îndeosebi prin mecanismele statului care uzează de formalizare, instituirea unor convenții, clasificări și instituționalizare.

Al treilea tip ideal al modernității este întemeiat pe specificitatea identității culturale și a fost construit de teoreticienii „formelor fără fond” (Titu Maiorescu, M. Eminescu, N. Iorga, C. Rădulescu-Motru), ai poporanismului și țărănismului (C. Stere, V. Madgearu, M. Ralea, Dem. Comșa). În consens cu ideile romanticii germane, narodnicismului rusesc, literaturii agrariene europene, această orientare reprezintă o critică a modernității liberale și neolibérale și o centrare pe solidarități specifice, culturale, etnice, naționale.

Cel de-al patrulea tip de modernitate a fost de orientare marxistă, susținut de C.D. Gherea, Ș. Voinea, L. Pătrășcanu, L. Rădăceanu.

Cea de-a doua componentă fundamentală a tradițiilor sociologice românești o constituie sociologia teoretică clasică sau „sociologia de catedră”, dezvoltată de profesioniști începând cu ultimul deceniu al

secolului al XIX-lea și continuând în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Tabloul sociologiei românești din această perioadă relevă existența unui sincronism european simultan cu contribuții specifice substanțiale (Ilie Bădescu). Un inventar succint al contribuțiilor aduse de sociologii români în prima jumătate a secolului al XX-lea este relevant pentru nivelul de dezvoltare a disciplinei ca „Știință Mare”.

Elaborarea unor sisteme sociologice :

a) sistemul integralist al monografiei sociologice, elaborat de D. Gusti și de principalii săi discipoli, H.H. Stahl, M. Vulcănescu, T. Herseni, A. Golopenția, ce a stat la baza primei școli sociologice moderne din România – Școala sociologică de la București ; prelucrând creator presupuziții pozitivistice franceze și comprehensive germane, D. Gusti și colaboratorii săi au construit un sistem sociologic articulat de teorii și concepte : teoria voinței sociale, teoria cadrelor și manifestărilor sociale, conceptul unității sociale, legea paralelismului sociologic ; acest sistem a servit drept cadru analitic cercetărilor empirice ale satelor și zonelor rurale ; Școala sociologică de la București a fost, simultan, o abordare teoretică și o mișcare socială amplă de reformare culturală, socio-economică, administrativă, juridică a vieții sociale rurale pe baza cunoașterii sale științifice ; b) sistemul psihosociologiei focalizat pe rolul individului în determinismul social, formulat de D. Drăghicescu, printr-o tratare inedită a premiselor sociologice franceze ; c) integralismul sociologic, elaborat de P. Andrei, ca sinteză a orientărilor teoretice din sociologia europeană și nord-americană ; d) sociologia comparată (N. Petrescu), concepută ca o sinteză originală a aserțiunilor Școlii evoluționiste și ale Școlii istorice din antropologia americană și cea europeană ; e) sistemul sociologiei axiologice, construit de E. Speranția pe baza premiselor

filosofiei germane și a sociologiei franceze (Durkheim, Tarde).

Elaborarea unor teorii sociologice : variantele românești ale pozitivismului și evoluționismului în lucrările lui S. Haret, G.D. Scraba, N. Porsena, H. Fundățeanu, H. Sanielevici ; orientări sociologice elitist-etnocratice în opera lui T. Brăileanu, A.C. Cuza, N. Paulescu, N. Crainic ; sociologia culturii, moralei și educației elaborată de V.I. Bărbat, C. Dimitrescu-Iași, G.M. Marica, Al. Claudian ; orientări sociologice fenomenologice în opera lui T. Herseni și M. Vulcănescu.

Spre sfârșitul perioadei interbelice sociologia românească atinsese apogeul dezvoltării sale, cu o școală sociologică modernă, reputată pe plan intern și internațional. Este semnificativ faptul că cel de-al XIV-lea Congres internațional de sociologie urma să se desfășoare la București, pe tema *Sat și Oraș*, propusă de sociologii români, eveniment amânat din cauza izbucnirii războiului mondial.

Constantin Schifirneț : Trebuie să facem diferența între tradițiile sociologice românești din secolul al XIX-lea și acelea din prima jumătate a secolului al XX-lea. În primul caz, nu există o tradiție bine consolidată a sociologiei. Lucrările monografice semnate de Ion Ionescu de la Brad pornesc de la un principiu de analiză, fără a fi încadrat într-o teorie sociologică. De asemenea, Eminescu întreprinde adevărate analize sociologice despre procesele de modernizare în România, ce se constituie în nucleu ale unor teorii sociologice : teoria societății organice, teoria păturii super-puse, teoria golurilor, teoria formelor fără fond. Tot în secolul al XIX-lea, termenul *sociologie* este pus în circulație de I.C. Brătianu, T. Maiorescu, M. Eminescu, C. Dumitrescu-Iași, dar cultura românească în ansamblul ei nu integrează organic viziunea sociologică. Impactul acestor

tradiții a fost destul de mic asupra opiniei publice și a elitelor. În secolul al XX-lea, sociologia s-a profesionalizat, în primul rând în cele patru universități – spre deosebire de Italia lui V. Pareto și G. Mosca, unde în acea perioadă nu funcționa nici o Catedră de sociologie! – și apoi în acțiunile de cercetare ale Școlii sociologice de la București, condusă de D. Gusti. Impactul, de această dată, s-a exprimat în prezența masivă a sociologilor în presa cotidiană și culturală – și-i amintim pe D. Gusti, C. Rădulescu-Motru, T. Brăileanu, P. Andrei, V. Bărbat, T. Herseni, Mircea Vulcănescu, H.H. Stahl. Pentru a putea vorbi de un impact al tradițiilor sociologice românești, ar trebui să știm ceva despre circulația ideilor și a scrierilor sociologice. Într-adevăr, au fost editate publicații sociologice de rezonanță europeană. Nu mai puțin productive au fost conferințele publice – și amintim pe acelea organizate de Institutul Social Român și de Societatea Română de Filosofie, la care vorbeau aproape toți specialiștii domeniului. Dar efectul aplicativ al sociologiei a fost mic. D. Gusti era convins că un conducător politic trebuie să cunoască în mod concret națiunea română. El și elevii săi au adunat un material empiric imens, cu speranța că va fi de folos politicii țării. Însă trebuie să spunem că nici în perioada interbelică sociologia nu era acceptată ca atare de către elita țării. De multe ori sociologia din acest răstimp se reduce la activitatea echipelor studentești conduse de Gusti. Nu a existat un câmp deosebit de prielnic afirmării ca atare, poate și din cauza tensiunii dintre monografiști și teoreticieni, dintre Școala lui Gusti, pe o de parte, și T. Brăileanu și P. Andrei, pe de altă parte. Până și tolerantul prieten al lui Gusti, C. Rădulescu-Motru, scrie în *Revizuire și adăugiri. 1943* (173): „De mai bine de douăzeci de ani, Institutul Social

a întreprins anchete la sate și a publicat numeroase monografii; fără ca el să determine un curent în opinia publică. Din cercetările lui nu se întrevede direcția politică pe care România trebuie să o urmeze”.

Întrebarea este cât i-a stimulat pe politicieni acest fond de informații în deciziile lor. Cel mai reprezentativ exemplu îl constituie demersul lui D. Gusti de refacere a satului Dioști din județul Romanai, distrus în urma unui incendiu, în 1936, cu fondurile oferite de stat. Cu toată experiența căpătată în studiul empiric al satului, localitatea este reconstruită fără a avea în vedere toate aspectele ce țin de munca și viața localității. Faptul l-a contrariat și pe Rădulescu-Motru, care constată refacerea satului fără a se construi mai întâi o fabrică de cărămidă și a se aduce apa în sat. Noile case au fost prevăzute cu băi și lumină electrică, dar fără să existe canalizare pentru băi. Nu s-a înființat nici măcar un atelier de reparație a băilor și instalațiilor electrice. Multe dintre case au fost construite după modele din alte regiuni. Prin urmare, Gusti a răspuns mai mult dorinței monarhului de a se reclădi satul și nu a urmat un plan conform datelor oferite de cunoașterea sociologică a localității. De altfel, nici nu știm dacă a existat vreo tentativă de a întreprinde o investigație empirică în Dioști.

Este de vină Gusti pentru modul cum s-a procedat la Dioști? Categoriec, nu. Sociologul nu a făcut decât să realizeze un proiect cerut de decidenți. Ce rezultă din această experiență? Impactul sociologiei se află în raport direct cu disponibilitatea mediului social de a se organiza și de a funcționa după viziunea profesionistului în studierea vieții sociale. Altfel, avem o evoluție paralelă a cercetării sociologice și a practicii sociale, fenomenul fiind vizibil și în societatea românească de astăzi.

Virgil Măgureanu : Are oare sens să discutăm despre identitatea sociologiei românești? Iată o întrebare care, deși îi poate înfuria pe mulți, trebuie pusă înainte de a examina orice altă chestiune legată de această identitate ce, din păcate, este presupusă *ab initio*.

Dacă ne păstrăm o neutralitate ideologică necesară, observăm cu ușurință că identitatea sociologiei românești, ca și identitatea „altor” sociologii, dintr-un spațiu național sau altul, are o realitate din ce în ce mai firavă. De altfel, este un adevăr elementar: știința este universală și nu poate fi deci închisă într-un domeniu anume al existenței, fie chiar și unul atât de privilegiat de ideologii cum e câmpul național. Or, sociologia aspiră și ea de la naștere la statutul de știință, chiar dacă și astăzi i se mai contestă încă această aspirație. Este adevărat că o conjugare a științei cu „mândria națională” are, cel puțin la începutul dezvoltării acesteia într-un context național, o valoare de stimul care nu trebuie să fie ignorată. Dar stimularea e reală numai în mediile educaționale și în mobilizarea unor resurse pentru efectuarea unor cercetări în perioadele incipiente, și nu în corpul propriu-zis al științei în cauză. *Sociologia românească* este o sintagmă care ține de politicile naționale, și nu de sociologie ca știință.

Sigur că, dacă o comunitate a sociologilor susține și chiar construiește o identitate proprie și o motivează ideologic, această identitate dobândește o realitate tot atât de pregnantă pe cât de insistentă și consistentă este această susținere. Dar este oare justificată o asemenea orientare? Poate sau aproape sigur, dacă prin această opțiune se poate clarifica situația din această disciplină pe care o numim sociologie și se pot atrage resursele necesare pentru stimularea cercetărilor științifice valoroase.

Sociologia „românească” – mai adecvat ar fi să spunem studiile sau cercetările sociologice românești – se află însă într-o situație specială, comparabilă în bună măsură cu studiile sociologice din țările foste comuniste. Date fiind condițiile în care s-au realizat, în regimul comunist – distrugerea fizică și morală a sociologilor interbelici sau exilarea lor; amestecul brutal al partidului-stat în cercetările de sociologie; pregătirea precară, dominată de șabloane ideologice, a „noilor” sociologi, scopul fiind de a deveni „soldați devotați ai partidului pe frontul ideologic”; transformarea ignoranței active în criteriu de evaluare a sociologiei și sociologilor; îngustarea câmpului de studiu și diminuarea resurselor alocate, culminând cu desființarea specializării universitare în disciplina la care ne referim –, studiile de sociologie au fost golite de substanță sau condamnate la un statut marginal. De acest statut „s-au bucurat” mai ales studiile sociologice consistente sau inovatoare, fiind îngropate – atunci, dar și acum (oare de ce?) – sub apăsarea de plumb a conspirației tăcerii.

Una dintre explicațiile posibile ar fi că în acest domeniu s-a impus, cu sprijinul larg al birocrației de partid, mediocritatea. O mediocritate atât de puternic înrădăcinată în subconștientul cercetătorilor sau al criticilor colaterali, încât chiar și studiile originale sunt minimalizate sub prezumția de mediocritate. În acest fel, sociologii pot fi absolviți de orice responsabilitate pentru că nimeni nu ar fi reușit să spargă cenușiul și platitudinea unor cercetări subempirice ori inconsistența studiilor „partinice”.

Dar nu și de sentimentul culpabilității pe care putem să-l observăm în rândul sociologilor maturi, ca și în dezbaterile despre „sociologia românească”. Chiar și încercarea de a identifica un asemenea câmp, cu scopul de a contura oarecare

merite în domeniu, provine în bună măsură din acest sentiment/resentiment, care poate fi considerat o altă explicație pentru situația încă tranzitorie din sociologie.

Această situație, la care se adaugă lipsa unor eforturi serioase de dezbateri și cercetare în domeniul sociologiei (în afara sondajelor de opinie, nici o inițiativă de cercetare nu are o finanțare semnificativă), întreține un complex de inferioritate al sociologilor români față de ceilalți sociologi care întreprind cercetări de valoare și mai ales sunt cuprinși în grupuri și comunități bine susținute și finanțate, în așa fel încât sociologia – și mai ales sociologia comparativă – se bucură de susținere și de influență în medii sociale semnificative.

Imixtiunile politice și ideologice care s-au produs în țara noastră în domeniul sociologiei au fost, în vechiul regim, atât de dure și de întinse, încât imediat după 1989 doar tradițiile interbelice mai puteau legitima chiar și o firavă intenție de abordare sociologică. Conflictul latent, care, din fericire sau, poate, din nefericire, nu s-a declanșat, a avut, de asemenea, un rol important în întreținerea unei „timidități” ușor vinovate. Unii sociologi s-au orientat imediat spre lucrări și cercetări de sociologie contemporană din Occident, acomodându-se rapid regulilor care domină în comunitățile științifice de aici. Alții au încercat să redescopere și să impună tradiții autohtone din domeniul sociologiei.

Până la urmă, domeniul ce s-a impus cel mai mult a fost cel mai ușor și mai ispititor de abordat, pentru că este predominant tehnic și singurul în care resursele financiare sunt relativ mari, și anume sondajele de opinie și studiile de marketing. Iar partidele politice au dovedit o capacitate de adaptare deosebită, folosindu-se din plin de aceste sondaje cu o subtilitate pe care partide cu tradiție din Occident o pot invidia.

Ruptură și/sau continuitate teoretico-metodologică între sociologia antebelică și sociologia din perioada comunistă: statutul paradigmei marxist-leniniste; strategii defensive ale sociologilor

Virgil Măgureanu: În România a existat o ruptură în sociologie, cu accente chiar radicale, mai ales în primul și ultimul deceniu ale regimului comunist. Perioada interbelică a fost negată „creator” la început, apoi a devenit istorie pentru noile generații de sociologi aflate sub o intensă presiune ideologică, morală și chiar materială. Cea mai mare ruptură s-a dovedit a fi însă cea valorică. Desființarea Institutului Social Român, dispariția marilor profesori, dispariția învățământului universitar de specialitate, cu toate că Facultatea de Sociologie a fost reînființată pentru scurtă vreme, demonizarea chiar și a cuvântului *sociologie* au adus, până la urmă disciplina la cheremul unor mediocrități, diletanți sau carieriști.

A existat însă și continuitate. Să nu uităm că Henri H. Stahl și-a derulat cercetările și după instaurarea comunismului, beneficiind de sprijinul Academiei Române, iar Mattei Dogan, unul dintre discipolii săi, avea să creeze o operă sociologică în Occident. Traian Herseni a revenit, de asemenea, în cercetarea sociologică, chiar dacă prudența avea să-l conducă spre opțiuni nu prea fertile.

Un alt semn al continuității îl constituie tendințele de rezistență din rândul sociologilor: s-au efectuat cercetări de teren, care, chiar dacă plăteau tribut „comenzii sociale”, urmăreau și verificarea unor ipoteze cu caracter științific, s-au organizat unele sesiuni de comunicări ce au întreținut un anumit tonus în grupurile

de sociologi, s-a desfășurat chiar și o activitate publicistică în care, așa cum se exprimau „gorniștii” regimului, „se dădea în Vest pentru a se auzi în Est”. Ca și în alte domenii, s-a adevărit și aici că spiritul uman nu poate fi întemnițat definitiv, oricâte eforturi s-ar face și oricât de vigilentă ar fi o tiranie.

Unul dintre cele mai bune exemple ale acestei rezistențe o constituie și faptul că în cercetările sociologice de la noi nu se poate vorbi despre o paradigmă marxist-leninistă. Nimeni nu și-a însușit serios o asemenea perspectivă, iar cei care au încercat nu au avut forța intelectuală pentru a o impune, ei fiind niște simpli activiști de partid cu un orizont intelectual limitat și cu mijloace rudimentare de comunicare. De altfel, chiar și ei și-au pierdut convingerile spre sfârșitul perioadei comuniste, când nu mai era nevoie de cine știe ce forță intelectuală pentru a înțelege că este ridicol ca sistemul să mai fie luat în serios. S-a manifestat, în acest sens, un soi de „duplicitate pozitivă”, după formula religioasă: „Dă-i Cezarului ce-i al Cezarului...”. Această concesie a fost însă pur formală în toate cercetările sociologice care au contat cât de cât, iar „codul” rezistenței pare să fi fost spart de public și unele mesaje receptate. Sociologia a avut rolul ei în explozia socială din decembrie 1989.

Maria Larionescu : Instaurarea comunismului a coincis cu o ruptură în cariera sociologiei ca știință cu vocație critică. Marginalizarea disciplinei s-a făcut în valuri de intensitate diferită de respingere, în funcție de factori de context extern și intern. În condițiile „înghețului” ideologic stalinist, sociologia a fost eliminată dintre disciplinele didactice, prin Reforma învățământului din 1948, desființată ca cercetare instituționalizată prin interzicerea Institutului Social Român și a institutelor

regionale de cercetări sociale. Materialismul istoric, conceput ca o variantă rusească, dogmatică și simplificatoare a marxismului, a substituit analiza sociologică. O dată cu dezghețul datorat destalinizării din anii '60 se produce un proces de destindere ce a culminat cu reinstituționalizarea sociologiei la mijlocul anilor '60, atât ca disciplină de învățământ, cât și ca cercetare. Cu toate constrângerile politico-ideologice, renașterea sociologiei, chiar intermitentă, ea fiind desființată ca structură universitară din nou în 1978, a avut consecințe profunde pentru destinul acesteia. Cele opt serii de absolvenți, totalizând cca 500 de sociologi, vor constitui o forță semnificativă care va contribui decisiv la renașterea disciplinei după 1989.

Existența unor tradiții bogate ale disciplinei și a unei mase substanțiale de sociologi profesioniști din perioada antebelică nu putea să nu lase urme după desființarea oficială a acestei științe în 1948. Cele mai vulnerabile domenii sociologice, care au fost, efectiv, înghețate timp de peste cinci decenii, au fost acelea mai „îndepărtate” de materialismul istoric : sociologia fenomenologică, axiologică, spiritualist-creștină, voluntaristă. Cu toată ostracizarea oficială a acestei științe, s-au manifestat o serie de izbucniri târzii ale acumulărilor sociologice existente.

Ființa o masă de sociologi profesioniști ce continuau să practice o sociologie mascată în cadrul altor discipline (economie politică, statistică, igienă socială, etnologie și antropologie) și instituții ca Direcția Centrală de Statistică, Institutul de Igienă, Institutul de Cercetări Economice.

Influența vechii Școli monografice se va resimți, în intensități variabile, în întreaga perioadă comunistă, prin reluarea, la început disimulată, ulterior, după anul 1965, deschisă a cercetărilor directe ale comunităților locale, zonale, după metodologia

Școlii monografice, drapată însă în veșminte marxiste. Schema marxist-leninistă tradițională va fi lărgită, specificată, amendată prin includerea în proiectele de cercetare a unor dimensiuni de status ale comunităților studiate, precum și a unor ipoteze mai puțin „ortodoxe”, cum sunt: rolul și semnificația raționalității individuale și sociale a țăranilor cooperatiști și cu gospodării individuale; procesul de urbanizare ca proces de restructurare socială a statusului și rolurilor grupurilor și categoriilor sociale, cu referințe la migrația socială și teritorială, recalificare și reprofesionalizare etc.; integrarea socio-profesională, rezidențială, urbană; rolul tradițiilor cultural-etnice în procesul de restructurare a relațiilor dintre oameni. Un rol distinct în revitalizarea sociologiei l-a deținut H.H. Stahl, supraviețuitor marcant al vechii Școli monografice. El a reușit să extindă schema teoretică gustiană în direcția unei istorii sociale materialist-istorice a proceselor de „timp lung”, elaborând și publicând o teorie originală asupra emergenței și funcționării comunităților agrare sedentare centrată pe mecanismele de „autoreglare dinamică internă” a satelor libere românești care au supraviețuit în anumite zone ale țării. Viziunea sa este foarte apropiată de concepția ecosistemică a ecologiei sociale americane, reprezentată de O. Duncan, G. Lensky, J. Kasarda, A. Hawley (D. Abraham și S. Chelcea).

Nu se poate vorbi despre o disidență sociologică activă și manifestă în cadrul sistemului comunist, care să semnifice o ruptură oficială și efectivă cu ideologia marxistă. Cei care au reușit să iasă din cadrele marxismului au fost transfugii politici în Vest ce au devenit indezirabili și cenzurați în țară. Totuși, o anumită opoziție a început să se resimtă, în surdină, pe măsură ce iluziile reformiste ale sociologilor se destrămau în contact cu rezistența

sistemului la umanizarea relațiilor sociale, la democratizare, la creșterea calității vieții etc.

Se pot identifica anumite strategii defensive construite de sociologi în cercetările efectuate: a) „stratagama” caracterului local al investigațiilor ce le permitea cercetătorilor să descopere probleme sociale, disfuncții variate, ca, de exemplu, „căderea nivelurilor” în organizații, *self-perpetuating bodies*, în cadrul structurilor democrației socialiste etc., fără pretenția generalizării lor la întregul sistem socialist; b) adaptarea și specificarea unor concepte și teorii, ca „distorsiune intenționată”, pentru a evita reacția defensivă a sistemului; așa, de pildă, mișcarea sociologică americană privind *dezvoltarea socială* a organizațiilor a devenit „dezvoltarea umană” a întreprinderii socialiste, în proiectul elaborat de C. Zamfir, I. Mărginean, S. Chelcea, M. Zlate, Șt. Ștefănescu, în care autorii au utilizat metodologia de diagnoză și evaluare a actorilor sociali (SEDA) elaborată de Universitatea Ann Arbor, Michigan; un alt exemplu îl oferă O. Hoffman, care, pentru a facilita publicarea, a fost nevoit să schimbe titlul „subversiv” al lucrării *Intelectualitatea în procesul revoluției tehnico-științifice* în titlul acceptat de conducerea politică a Academiei, *Creșterea rolului și ponderii creației tehnico-științifice în activitatea economico-socială*; sociologii au preferat termenii *psihologie socială, psihosociologie* etc. pentru a evita blocarea unor uși ale cenzurii editurilor (C. Zamfir); c) efectul de presiune exercitată asupra sistemului comunist prin clarificarea conceptuală a unor domenii, identificarea unor mecanisme structurale de evoluție a organizațiilor etc. De pildă, cercetarea empirică, cu metodologie americană, asupra calității vieții, stilurilor de viață etc. desfășurată de C. Zamfir, I.A. Popescu, Șt. Ștefănescu, A. Teodorescu a devenit un instrument de presiune

asupra regimului comunist. În același sens pot fi menționate și investigațiile empirice desfășurate în zone miniere – de exemplu, Valea Jiului – de S. Krausz, N. Radu etc.

Pe măsura acumulărilor indezirabile ale cercetărilor sociologice, în contextul adâncirii cultului personalității și al închiderii graduale față de Vest în anii '80, sociologia va fi, din nou, marginalizată prin desființarea catedrelor de sociologie din învățământul superior, restrângerea cursurilor universitare și înăsprirea cenzurii în institutele de cercetare. Prin hotărâre de partid (Plenara din iunie 1977 a Comitetului Central al Partidului Comunist Român), s-a decis ca pregătirea în sociologie să se realizeze prin cursuri postuniversitare, cu durata de un an, un an și jumătate la Academia „Ștefan Gheorghiu”, și prin sistemul doctoratului. Candidații pentru aceste cursuri erau recrutați dintre activiștii de partid de la diferite niveluri, precum și dintre absolvenții învățământului superior de stat, cu un stagiu se cel puțin trei ani în activitatea practică. În această formă, sociologia s-a reideologizat semnificativ, dintre absolvenții acestor cursuri neafirmându-se sociologi specialiști, recunoscuți de comunitatea științifică.

Constantin Schifirneț : Depinde despre ce perioadă vorbim. În perioada obsedantului deceniu, deci în anii '50, s-a produs o ruptură totală, atât timp cât sociologia a fost considerată o știință burgheză, prin urmare ilegală în spațiul public comunist. Practic, toți sociologii semnificativi erau supuși interdicției și straniu este că împotrivirea venea de la un fost student și membru al echipelor studențești conduse de D. Gusti, Miron Constantinescu. Tot el însă, după 1965, s-a aflat printre inițiatorii acțiunii de restabilire a sociologiei în dezbaterile publice și a învățământului superior în domeniul sociologiei.

Ștefan Buzărnescu : Cât privește marxismul, consider că marxismul și neomarxismul nu aparțin sociologiei, ci doar economiei, filosofiei, politologiei, unde trebuie studiate în registrul comparativ. Ca om care a studiat marxismul, care a parcurs și o consistentă literatură marxistă și marxologică, consider că nici marxismul, nici încercările de dezvoltare a acestuia nu pot fi asimilate în sistemul conceptual al sociologiei ca disciplină de studiu, instituție și profesie. Faptul că *Situația clasei muncitoare din Anglia* a fost citată ca „prima lucrare de sociologie”, după opinia noastră, se datorează unei superficialități în raportarea la textul marxist propriu-zis.

După cum de știe, o cercetare de teren, cum pretinde a fi cea invocată anterior, trebuie să aibă la bază un eșantion reprezentativ care să cuprindă/acopere sociologic universul anchetei. Situația în speță nu se bazează pe un eșantion reprezentativ, materialul fiind rezultatul unor simple culegeri de date din rațiuni pur propagandistice pentru a justifica efectele sociale ale polarizării progresive a societății engleze de atunci. Ea nu reflectă deci întreaga clasă muncitoare, ci prezintă interes numai pentru susținerea unor premise pe care se întemeia mișcarea muncitorească aflată, la acea vreme, într-o formă incipientă de organizare, în perspectiva redactării proiectului politic al proletariatului, în care se relua deviza iezuitului Ignațiu De Loyola, care spunea : „Pace colibelor, război palatelor”.

Formulăm aceste rezerve deoarece sociologiei îi revine rolul de a pune diagnosticul social al tuturor transformărilor în curs : ea este, prin urmare, eminentă sincronică. Marxismul este eminentă diacronică și animat de aspirații mesianice. Din experiența practică a doctrinei filosofico-economice și politice, noi cunoaștem toate secvențele ca subiecți participanți direcți la acest experiment social,

de proporții zonale, în timpul căreia sociologiei i s-a interzis dreptul la exprimare sub etichetarea ei ca „pseudoștiință burgheză”.

În concluzie, nu este de competența sociologiei, ci a altor științe social-umaniste de a studia și acest capitol al științelor sociale și al practicii social-istorice. Așteptăm deci cu interes studiile de istorie a economiei, filosofiei, politologiei, propagandei etc., pe care numai specialiștii acestor domenii le pot introduce în circuitul științific de profil.

Referitor la strategiile defensive ale sociologilor și cercetătorilor sociali în timpul guvernării comuniste, amintesc doar Centrul de Cercetări pentru Problemele Tineretului (CCPT), cu filiale în toată țara. Ca președinte al filialei Timiș a CCPT (1983-1989), am analizat (proiectare, cercetare de teren cu studenții de la Politehnică, unde predam un curs de sociologie industrială – procesat datele, redactat Raportul de cercetare) teme precum: integrarea tineretului în domeniul tehnologiilor de vârf, abandonul școlar al țăganilor, etica vieții de cămin (nefamiliștii din industria Timișoarei), urbanizarea și sistematizarea satelor (Teremia Mare, Beliș, Sânnicolaul Mare), percepția performanțelor scriitorilor timișoreni în profil zonal, consecințele politehnizării învățământului pe termen mediu ș.a. Aceste teme, valabile și azi, au fost aprobate de UTC în acea perioadă când eu aveam aceste obligații absolut obștești (adică fără nici o plată!), dar autoritățile locale (secretar UTC, Cioarec Ion) au interzis publicarea lor pe motiv că erau prea... „direct și la obiect” făcute... Nu fac caz de treaba asta; din contră, vreau să subliniez că cine a vrut să-și facă profesia ca simplu profesionist în științe sociale a putut. Cine a vrut, cu orice preț, să se remarce pe criterii de multe ori paraprofesionale a acceptat condiția de... mercenar politic.

Sub acest aspect, nici azi lucrurile nu sunt fundamental schimbate: puține autorități publice comandă cercetări sociologice și mult mai puține iau în seamă rezultatele – multe remarcabile – ale cercetătorilor sociali. Faptul că se publică mai mult este o condiție necesară, nu suficientă pentru a ne convinge că liderii și-au dat seama că sociologia e aliatul lor natural în găsirea soluțiilor realiste și fiabile la problematicele societății românești actuale.

Din nefericire pentru noi, prea multe persoane aflate în funcții de decizie sunt convinse și azi că sociologia este o „pseudoștiință burgheză” și prea lipsită de interes științific ca să mai corijeze acest nefericit slogan stalinist care le-a fost „injectat” în timpul școlarizării. Acest aspect explică paradoxul: oameni fără o cultură socială sistematică fac reforma socială a structurilor societății românești!

Reluarea/reinventarea/redefinirea sociologiei după 1989: „căderea” paradigmei marxiste sau adaptarea ei la noile condiții socioistorice; pluralism teoretic sau sincretism teoretic; resuscitarea empirismului?

Septimiu Chelcea: Evenimentele din decembrie '89 au deschis și pentru sociologie, ca și pentru alte științe socioumane, calea trecerii de la paradigma marxistă, în varianta ei ceaușistă – singura acceptată oficial până la acea dată –, la situația ei „normală”, de „știință multiparadigmatică”. Michel Lallement parcă spunea în *Histoire des idées sociologiques, de Parsons aux contemporains* (1993), apărută în traducere românească în 1998, că situația „normală” a sociologiei nu este cea în care predomină cu autoritate o paradigmă unică. Din punctul meu de

vedere, sociologii din România de azi ar trebui nu numai să accepte pluralismul explicativ, ci chiar să-l cultive. Nu înlocuirea unei paradigme cu autoritate (oficială) cu o alta cu același tip de autoritate ar fi soluția depășirii „crizei epistemologice” în care se găsește sociologia postdecembristă de la noi, ci afirmarea deschisă a valabilității epistemologice a pluralismului paradigmatic.

Analogia dintre teorie și caleidoscop (o jucărie ce constă într-un tub, niște lentile și fragmente din sticlă sau plastic translucide și colorate), propusă de Martin O'Brien (1993), mi se pare foarte lămuritoare pentru discuția noastră. Când răsucești tubul și privești prin lentila caleidoscopului, formele și culorile vizibile la capăt se schimbă. Pe măsură ce răsucești tubul, diferite lentile intră în joc, iar combinațiile de culori și forme se schimbă. Similar, putem considera paradigmele ca poziții ale caleidoscopului. Există numeroase poziții ale caleidoscopului. Ele se numesc : Emile Durkheim, Karl Marx, Max Weber, Sigmund Freud, George H. Mead, George Homans, Peter Blau, Talcott Parsons, Robert K. Merton ș.a. Schimbând paradigma, lumea investigată oferă o altă imagine. Afirmându-ne deschis atașamentul față de o imagine fundamentală generată de caleidoscop nu înseamnă să le respingem *ab initio* pe celelalte. Nimic nu ne dă dreptul să-i excludem din comunitatea științifică pe adepții unei paradigme de care noi nu ne simțim atrași, să-i considerăm „nostalgici” etc. A declara azi ritos-oficial ce este sociologie și ce nu e sociologie mi se pare anacronic.

În ceea ce mă privește, sunt de acord cu punctul de vedere exprimat de George Ritzer în studiul „Sociology : A multiple paradigm science”, inclus în volumul *Explorations in Social Theory : From Metatheorizing to Rationalization* (Londra, Sage, 2001), potrivit căruia ar trebui să

restrângem înțelesul termenului *paradigmă*, operație ce ar conduce la identificarea în sociologie a numai trei paradigme, denumite „faptul social”, „definiția socialului” și „comportamentul social”. Cu riscul de a-i scandaliza pe „sociologii puriști”, recunosc afinitatea mea cu paradigma sociologică a „comportamentului social”, ceea ce presupune focalizarea interesului de cercetare pe relația dintre individ și mediul său de viață, încercarea de explicare a comportamentelor apelând, în primul rând, la „teoria schimbului social” și privilegierea experimentului și a tehnicilor de anchetă (chestionar, interviu, scale, analiza conținutului comunicării).

Maria Larionescu : Revoluția din 1989 a trezit în sociologi un imens orizont de așteptări, semnificând un amestec de speranțe în reabilitarea disciplinei, de iluzii privind contribuția decisivă a sociologiei la construcția unei societăți democratice, bazată pe economia de piață. A fost simptomatică, în primele zile ale societății postdecembriste, percepția publică a sociologiei ca profesie salvatoare a societății aflate în criză, sociologii fiind solicitați să participe la crearea noilor mecanisme ale puterii și la construcția primelor strategii ale tranziției postcomuniste. Așteptările publice față de sociologie vizau, în chip indistinct, promisiuni vagi de furnizor autorizat de informații empirice esențiale cu privire la starea societății românești, la direcția ei de evoluție, paralel cu o presiune puternică în direcția schimbării paradigmei.

Cea mai semnificativă și mai radicală schimbare a fizionomiei disciplinei, din 1989 încoace, este ruptura „peste noapte” cu marxism-leninismul. Despărțirea de marxism a fost atât de bruscă și de vizibilă, încât se poate spune că dispariția regimului Ceaușescu a coincis cu căderea paradigmei oficiale, printr-un consens general,

fără rezistențe manifeste și încercări de apărare a fostei doctrine oficiale. Respingerea a fost atât de categorică, încât nici după zece ani nu se constată vreo revenire semnificativă, oficială la marxism. Rapiditatea cu care s-a renunțat la spectrul marxism-leninismului a pus comunitatea sociologilor în fața unei probleme de mare dificultate privind definirea noilor abordări teoretice. Soluția a fost găsită în caracterul multiparadigmatic al disciplinei și în afinitățile mai vechi ale sociologilor față de diferitele orientări teoretice.

În locul paradigmei marxist-leniniste, care a dominat scena sociologiei peste cinci decenii, au apărut o multitudine de paradigme sociologice. Absența formală a perspectivei marxiste din sociologia ultimului deceniu nu coincide, desigur, cu dispariția sa totală. Din punct de vedere informal, perspectiva marxistă se va resimți în analiza fenomenelor sociale, mai ales în combinație cu alte perspective teoretice, după cum va rezulta din investigația unor domenii tematice („societate de supraviețuire”, „subeconomia redistributivă”, capitalism parazit, probleme sociale etc.). Atunci când nu e omisă cu desăvârșire, paradigma marxistă este însă relativizată, fiind tratată ca o orientare alături de și printre celelalte orientări teoretice, îndeosebi în unele manuale editate, majoritatea autorilor evitând de-a dreptul menționarea marxism-leninismului.

Nevoia presantă a unei alternative teoretice la marxism a fost satisfăcută, în multe cazuri, mai ales în primii ani ai tranziției, printr-un sincretism teoretic care dovedea mai degrabă varietatea surselor de documentare decât o opțiune teoretică personală sau asumată.

Sedimentarea unei viziuni teoretice personale a fost facilitată de două împrejurări care au afectat categorii diferite de sociologi. În primul rând, este vorba despre acumulările teoretice nemarkxiste, înfăptuite

până în 1989 de sociologii mai vârstnici, care au favorizat structurarea unor opțiuni alternative la marxism. În al doilea rând, este vorba despre absența educației marxiste la generațiile de sociologi formate după 1989, care și-au conturat atitudinile teoretice în contextul multiparadigmatic al disciplinei, fără traume și crize ideologice majore.

Dacă în perioada comunistă sociologii au încercat să salveze disciplina de imixtiunea ideologiei prin conservarea ei ca știință empirică, după 1990 investigațiile de teren sunt susținute, tot mai frecvent, de modele teoretice adaptate la realități românești. Cu toate că există încă multe studii aflate la nivel empirist, se impun tot mai pregnant nuclee puternice de cercetare ce utilizează teorii sociologice sprijinite pe baze de date construite în chip riguros.

Ștefan Buzărnescu : După 1989, datorită îndelungatului său concubinaj epistemic cu toate segmentele spațiului social românesc și subordonării experimentului politic comunist, paradigma marxistă a fost excomunicată nu doar din practica politică, ci și din sfera de reflexie teoretico-metodologică. Culpabilizarea, latentă sau manifestă, a celor care au participat, ca universitari, la „întemeierea teoretică” sau la „diseminarea” imperativelor „dezvoltării multilaterale” este o tristă răfuială politicianistă de sorginte stalinistă ce dă un ton contraproductiv tinerei generații. Cel puțin pentru prezent, este clar că paradigma marxistă aparține istoriei României și viitorul apropiat nu o poate resuscita deoarece studiul ei se găsește sub embargo moral, iar cel puțin două generații o vor percepe ca sursă teoretică a unui faliment istoric.

Comunitatea sociologilor (și a celor care cochetează cu sociologia) în România a făcut după 1989 și face sistematic exerciții

de solidaritate profesională, demonstrând că în sociologia românească nu a existat un naufragiu. Afirm acest aspect, mai ales pentru a auzi cei ce se cred niște Robinsoni rămași pe „insula adevăratelor metode” cu care vor să „reinventeze” sociologia ca disciplină de studiu, instituție și profesie.

Pluralismul social din România este sincron cu un pluralism teoretic în care se „simte” nostalgia relansării empirismului (sub diferitele sale nuanțe) ca singură cale de accesare a stării de fapt „a României”, eliberată de tirania ideologică a bolșevismului, ce nu putea accepta că există și disfuncționalități. Totuși, frenezia de a „spune adevărul cu orice preț” a generat o formă de „cercetători” însetați de o gesticulație publică prin care ar putea ei să se afirme cât mai repede ca „singură generație de sociologi autentici” ! Voluptatea acestora de a căuta numai punctele nevalgice ale românismului reprezintă o mostră de cum nu trebuie să se facă sociologie. Societatea românească are nevoie de diagnostic calificat, nu de detractori care să mărească tristul cor al păguboșilor ce ne demoralizează zilnic. Noi, sociologii, suntem experții chemați (de vocația profesională) să realizăm o fișă clinică autentică a realității românești în perspectiva diagnozei globale a României.

Este loc să ne afirmăm cu toții, cu o singură condiție : să propunem soluții, evident alternative, din care cei aflați în intervalul de autoritate al lideranței să construiască optimul decizional pentru viitorul imediat și cel strategic al țării noastre.

Deocamdată, logistic și ca resurse umane, este mai productiv să ne asociem micro-sociologiei, implicându-ne în cercetări-acțiune cu studii-pilot ce pot aduce nuanțe rezolutive pentru diverse segmente ale spațiului social, în care avem anumite acumulări și o practică relevantă de cercetare. Să ne focalizăm, neechivoc, pe

complementaritatea reușitelor noastre ; vanitățile, orgoliile și ideosincraziile să le aruncăm la coșul de gunoi al istoriei.

Acesta este adevăratul „șantier” de reconstrucție a sociologiei românești la cotele metodologice ale științelor sociale aplicate din lumea contemporană.

Virgil Măgureanu : După 1989, deși cu oarecare ezitări, cercetarea sociologică din România s-a integrat firesc în câmpul normal al disciplinei, contactele imediate și diversificate cu Occidentul având un rol important. Paradigma marxistă a fost abandonată – de altfel, recursul la această paradigmă nu a fost niciodată complet și niciodată fertil. Ea a fost impusă, iar încercările interbelice – singurele autentice – au fost repudiate. Nu putem vorbi în România de sociologi marxiști importanți, iar cercetările „marxiste” au fost mai mult mimate decât abordate serios.

De aceea, sociologii români au fost disponibili pentru a se angaja în grupuri de cercetare comparativă inițiate de mult în Vest sau în dezvoltarea cercetărilor sociologice imediat aplicative, în special a sondajelor de opinie. Empirismul a renăscut – fapt foarte benefic atât pentru impunerea publică a sociologiei, cât și, mai ales, pentru o viitoare dezvoltare sănătoasă a perspectivelor teoretice fertile. Lipsesc însă – iar această lipsă este deosebit de acută – analizele sociale complexe și cuprinzătoare care să poată inspira viziuni politice (și nu numai politice) consistente. Din păcate, nu există fonduri pentru a iniția asemenea analize, deși necesitatea lor e imperioasă, pentru că una dintre cauzele pentru care politicile de la noi sunt inconsistente este tocmai incapacitatea acestora – devenită deja cronică – de a reflecta realitățile din țară. Păcat mai vechi, care își are originea chiar la începuturile statului român modern. O perspectivă științifică mai consecventă și comprehensivă asupra

realităților sociale din România își mai așteaptă încă apostolii.

Constantin Schifirneț: Nu cred că este corect a se vorbi de reluarea sau reinventarea sociologiei după 1989, deoarece, oricâte insatisfacții am avea față de perioada de dinainte de 1989, sociologia a existat atât la nivelul cercetării teoretice, cât și la nivelul cercetării empirice, fără a mai vorbi de cele câteva generații de sociologi pregătite în facultăți. Într-adevăr, după 1989 a avut loc o redefinire a câmpului sociologic, datorită libertății de exprimare pentru fiecare sociolog. Marele câștig postdecembrist rămâne pluralismul teoretic și metodologic în sociologie, existent și înainte de 1989, însă de cele mai multe ori în formă latentă, ocultă sau duplicitară. Însă e de semnalat și o ciudățenie după 1989, și anume dispariția din programele unor facultăți de sociologie a unor discipline: sociologia artei, sociologia muncii, sociologia educației, sociologia vârstelor și a generațiilor.

Întrucât marxismul a fost deformat de ideologia marxistă, devenită ideologie oficială a unui partid-stat, el a cunoscut după 1989 stigmatul sau a căzut într-o uitare totală. Ceea ce este justificat, dar numai până la un punct. Paradoxul culturii românești din perioada comunistă este evoluția ei dincolo de ideologia marxistă, pe cât a fost posibil, dacă nu cumva ea a fost și un element de disoluție a marxismului și, în general, a sistemului, cu toate că, instituțional, era obligată să se raporteze la marxism. O situație specială o prezintă cercetarea sociologică, nu de puține ori afirmată neutru sau chiar opozabil ideologiei oficiale. Orice investigație empirică era, într-un fel sau altul, o critică a realității sociale. Fie numai și aplicarea unui chestionar aducea o anumită informație din viața socială, ce indica o infirmare a principiilor politicii oficiale. Întrebarea ce trebuie pusă

este următoarea: pentru cultura română și deci pentru sociologia românească, marxismul e un model teoretic anacronic? Fără a ne raporta numaidecât la marile școli occidentale de marxologie, nu putem nega lipsa unei analize românești științifice a marxismului. Suntem într-o situație stranie: aproape o jumătate de veac societatea românească a fost nevoită să evolueze după proiectul marxist de construcție socială, dar nu putem reține nici măcar un nume de referință în exegeza marxistă. Elita intelectuală românească a căutat pe toate căile să estompeze sau să ocolească răspunsurile la provocările societății din perspectiva marxistă. Nu este nimic insolent în afirmația noastră dacă susținem că singurul analist marxist de valoare rămâne tot C. Dobrogeanu-Gherea. Cincizeci de ani de învățământ, de cercetare și de publicistică în domeniile științelor sociale și umane puternic marxizante nu s-au soldat nici măcar cu o lucrare fundamentală în domeniu. În schimb, putem cita lucrări onorabile despre funcționalism, structuralism și aceasta din simplul motiv că ele sunt analize științifice ale celor două doctrine. Este adevărat, nu avem nici o monografie românească despre marii sociologi: A. Comte, H. Spencer, Max Weber, E. Durkheim, ca să ne oprim doar la fondatori. Mai este însă un fapt ce merită reținut: o bună parte din opera lui K. Marx, inclusiv *Capitalul*, este tradusă în românește, altfel spus, accesul e mult mai facil la cunoașterea acestui mare gânditor. Cu toate acestea, referințele bibliografice în multe dintre lucrările de exegeză sociologică includ cu mult mai puțin din titluri opera lui K. Marx decât din scrierile altor sociologi netraduși.

Și acum revenim la o chestiune esențială: lipsa oricărui interes din partea tinerilor cercetători pentru gândirea marxistă. Există însă o atenție specială pentru perioada comunistă. Cum poate fi înțeleasă

această perioadă fără studiul sistematic și aprofundat al ideilor lui K. Marx? Din această cauză, analizele făcute asupra unor procese sociale, evenimente sau fapte sociale din acel răstimp au un aer ușor literaturizat.

Influența modelelor sociologice occidentale și/sau răsăritene asupra sociologiei românești în diferitele sale etape (perioada antebelică, cea comunistă și cea de tranziție postcomunistă): direcții de manifestare, intensitate a impactului etc.

Maria Larionescu: Spectrul marxismului s-a resimțit îndeosebi prin „critica de delimitare și respingere” (C. Zamfir) a teoriilor sociologice burgheze. A existat și un efect pervers al acestei critici, constând într-o inițiere – e drept, limitată, trunchiată – a publicului român în teoriile sociologice nemarxiste. E semnificativ faptul că, în plină epocă antisociologică, cititorii români au putut afla din lucrarea Stelei Cernea informații utile privind teoriile psihosociologice elaborate de G. Tarde, L. Ward, E. Ross, E. Bogardus, S.M. Lipset, M. Duverger, modelul „hiperempirismului dialectic” formulat de G. Gurvitch, teoria integralistă a lui P. Sorokin, teoria societății industriale a lui R. Aron, teoria clasei de mijloc legată de numele lui M. Croisier, C.W. Mills, P. Bleton. A constituit, de asemenea, o surpriză apariția, în plină interdicție a disciplinei, a unei lucrări teoretice ample ce conținea termenul *sociologie* în titlu: *Sociologia succesului*, publicată în 1962 de doi sociologi reputați – Mihai Ralea, de formație durkheimiană, „recuperat” apoi de regimul comunist, și T. Herseni, fost

gustian și deținut politic în regimul comunist, care a folosit pseudonimul Hariton.

Impactul teoriilor vestice va spori substanțial o dată cu dezghețul ideologic și cu reinstituționalizarea sociologiei în 1965. Pătrunderea teoriilor vestice se face pe mai multe căi : cursuri și seminarii universitare, lecturi de carte sociologică la fondul special al bibliotecilor importante, cumpărări sporadice de cărți și reviste de profil, traduceri de manuale (C.A. Moser, J. Szczepanski), traduceri de texte fundamentale de sociologie, contactul direct al unor cadre didactice și cercetători cu cultura apuseană prin stagii de documentare, burse, contracte de cercetare, participarea la conferințe internaționale. E interesant de consemnat că aproape toți sociologii semnificativi care predau sau fac cercetare sociologică în prezent au făcut stagii de documentare în Vest în anii '70-'80. O altă modalitate de contact cu sociologia vestică au constituit-o, fără îndoială, stagiile de documentare ale unor sociologi occidentali în România : „momentul american” al contactelor directe cu K. Jowitt, D. Chirot, J. Cole, H. Lantz etc., care s-a finalizat cu cooperări bilaterale, cu proiecte de cercetare în comun, cu volume publicate ; „momentul francez”, concretizat în proiecte de cooperare, doctorate (T. Rotariu), publicarea unor texte sociologice franceze. Lista de cooperări Est-Vest poate continua cu menționarea proiectelor de cercetare desfășurate sub egida Centrului European pentru Științe Sociale de la Viena, al cărui secretar științific a fost, în perioada 1974-1979, sociologul român Ioan Mihăilescu.

Noutatea acestui proces de penetrare a teoriilor vestice constă în trecerea de la „critica de respingere și delimitare” la „critica de deschidere”, bazată pe valorificarea în interiorul marxismului a ideilor sociologice nemarxiste (C. Zamfir). Impactul acestei deschideri s-a resimțit imediat,

dar și pe termen mai lung. Un efect imediat a fost polemica desfășurată în România și în alte țări din zonă privind delimitarea sociologie – materialism istoric, ceea ce a însemnat începutul unui proces de pozitivare a sociologiei. Pe termen lung se poate consemna efectul de „sociologie reformistă”, care a început să anime sociologii interesați de aplicarea ideilor și teoriilor vestice în scopul perfecționării sistemului socialist. Orientarea marxistă fundamentală a sociologilor reformiști le conferea acestora securitatea necesară elaborării proiectelor de cercetare, „acoperirea marxistă” fiind indispensabilă oricărei manifestări științifice în cadrul sistemului.

Deschiderea teoretică spre Vest a adus în câmpul sociologiei marxiste o serie de teme noi la acea dată: teoriile raționalității organizațiilor, orientarea spre performanță, centrarea pe om, stilurile de conducere, raționalitatea limitată în condiții de incertitudine (C. Zamfir); teorii ale societății postindustriale (O. Hoffman); sociologia grupurilor mici (A. Mișu); teorii ale problemelor sociale (C. Zamfir; S. Rădulescu, D. Banciu); calitatea vieții (C. Zamfir și colectiv; I. Rebedeu); structuri sociale și progres tehnic (M. Cernea, M. Micu, V. Dumitrescu; I. Mihăilescu; H.H. Stahl, M. Cernea, Gh. Chepeș; O. Hoffman; T. Herseni; I. Mărginean; L. Vlăsceanu); mobilitate și migrație socială (D. Sandu; T. Rotariu; H. Cazacu); opinie publică, comunicare (I. Drăgan; M. Cernea și colectiv; H. Culea și colectiv); sociologia științei (Șt. Costea, M. Larionescu, I. Ungureanu); structurile gândirii sociologice (C. Zamfir; M. Cernea; A. Mișu; T. Herseni; L. Dumitrescu-Codreanu; I. Ungureanu, Șt. Costea; I. Ungureanu, V. Constantinescu); metode și tehnici psihosociologice (S. Chelcea; A. Mișu; T. Nicola; H.H. Stahl) etc. Cu toată această deschidere spre Vest, totuși, în ansamblu, perioada comunistă a

lăsat moștenire o comunitate sociologică mai degrabă izolată de comunitatea academică din Occident.

Coabitarea teoriilor vestice cu materialismul istoric a produs unele efecte previzibile, cum ar fi o serie de incongruențe teoretice, sincretism teoretic, dar și empirismul multora dintre cercetările efectuate, practici sociologice puerile de recoltare de opinii, motive pentru legitimarea tezelor din documentele de partid. Suprapunerea unor idei, teorii sociologice occidentale peste doctrina oficială marxist-leninistă a generat apariția pe scară largă a empirismului ca practică sociologică.

A existat însă și un efect neanticipat al cercetărilor influențate de teorii apusene, care a făcut din acestea pricină de respingere a disciplinei de către partidul-stat comunist după 1978. Testând în practica empirică teze sociologice privind raționalitatea socială a indivizilor și a organizațiilor, stilurile democratice de conducere, „societatea științifică”, comunicarea, satisfacția în viață, calitatea vieții etc., a rezultat, de fapt, incapacitatea sistemului socialist de a le asimila și deci de a se lăsa reformat. Multe dintre cercetările de teren nu au putut fi publicate integral din cauza interdicțiilor cenzurii, acumulându-se ca rapoarte de cercetare de „uz intern”. Cercetarea sociologică repeta, în anii '80, ciclul marginalizării politice. Un exemplu sugestiv l-au constituit studiile de sociologia religiei, desfășurate de Universitatea din București, care au constatat o religiozitate activă și medie la 70% din eșantionul reprezentativ utilizat și 16% atei. Rezultatele au nemulțumit profund conducerea de partid, sociologii fiind suspectați de falsificarea datelor care contraziceau doctrina oficială. Ceea ce a urmat nu mai era deloc cercetare științifică, ci propagandă.

Ștefan Buzărnescu: În aria de interferență geopolitică în care ne-a găsit și statornicit

istoria, modelele sociologice occidentale, dar și cele orientale nu puteau să nu se facă simțite în țara noastră. Cu certitudine însă, putem afirma că nu există epigoni ai vreunor întemeietori de școli sociologice occidentale printre sociologii români. Nici alți reprezentanți ai științelor sociale nu au căzut pradă tentației mimetismului modelelor străine, nici măcar în momentele în care acestea erau în vogă în țări influente și cu mare potențial economic.

Bovarismul epistemic nu a caracterizat niciodată biografia practicii sociologice românești ; această conduită este valoarea de patrimoniu pe care comunitatea noastră profesională are obligația să o reafirme – evident, la alți parametri. Nici chiar episodul marxist al confruntării sociologiei cu materialismul istoric (filosofia marxistă a istoriei) nu s-a rezumat la raportarea mecanică a unor „orientări” exogene României.

Eu nu calific în nici un registru această „disidență” ; doresc doar să îndrept reflectorul discernământului asupra nuanțelor și detaliilor revelatoare, deoarece tropismul politicianilor noștri după modele străine de gestionare a problemelor sociale românești își dovedește totala inadecvare.

Un diagnostic al acestei situații l-am descris pe larg în cartea *Bovarismul instituțional și reforma românească* (1998), citată într-un document UE. Să credem mai mult în noi înșine, și ca sociologi, plecând de la exemplul lui Brâncuși : a crezut atât de mult în el, încât i-a obligat pe toți profesioniștii vremii să-l „ia în seamă”. Azi nu se mai poate scrie istoria artei fără revoluția nonfigurativului declanșată de românașul nostru genial. Nici istoria universală a sociologiei nu trebuie să-l ignore pe D. Gusti, dar pentru asta trebuie să „producem” noi acel tratat.

Atâta timp cât ne rezumăm să traducem, uneori fără discernământ, tot ce apare în Occident, vom continua suicidul axiologic

al românismului. Acum avem libertatea să-l oprim, reconstruindu-ne profilul epistemic al sociologiei din perspectivă românească. Obiectivul e realizabil prin aportul conjugat al unei comunități profesionale de tip nou, iar pentru a fi o comunitate de tip nou nu avem nevoie decât de voință.

Constantin Schifirneț : Nu cred că termenul *influență* este cel adecvat. Cert e însă că nexul formativ al sociologilor români din toate timpurile este strâns asociat instruirii lor în Occident. Până și specialiștii în științele socioumane din perioada comunistă, absolvenți ai unor universități din spațiul ex-sovietic, s-au afirmat prin orientarea către sociologia sau filosofia occidentală. Mai sunt de remarcat, astăzi, interesul, cu deosebire al tinerilor sociologi, pentru gândirea anglo-saxonă, cea americană având prioritate, și o anumită neglijare, deși vrem să fim integrați în toate structurile europene, a sociologiei europene.

Orientări teoretico-metodologice semnificative în sociologia românească după 1989 : modele teoretice generale, teorii și concepte medii, sociologie teoretică versus sociologie empirică

Constantin Schifirneț : Nu cred că pot ierarhiza modelele teoretice din sociologia românească de astăzi pentru motivul foarte simplu că nu am cum să cunosc întreaga producție sociologică din țară. Nu numai că știm puțin despre ce se întâmplă cu sociologia în celelalte centre universitare, ci avem o insuficientă cunoaștere și a activității în domeniul sociologiei din București.

Maria Larionescu : După 1990 România, ca și alte țări foste socialiste, s-a deschis unei multitudini de idei teoretice și practice privind dezvoltarea în noile condiții ale tranziției, problemele sociale, definirea identității etnice, geneza societății civile, construcția instituțională. Un volum substanțial de cercetări au fost consacrate unor noi abordări teoretice generale și specifice în sociologie care, de cele mai multe ori, valorifică experiența acumulată.

Discursul modernizării capitaliste a societății românești, cu bogatele sale polemici din perioada antebelică, a redevenit actual o dată cu încheierea rupturii produse de comunism. El a fost filtrat și adaptat noilor condiții ale tranziției post-comuniste, sub forma unor metateorii și teorii generale : metateoria latențelor sufletești, metateoria Noologiei (I. Bădescu); prolegomene epistemologice ale unei teorii explicative a tranziției (C. Zamfir), teoria tranziției ca premisă a postmodernității (L. Vlăsceanu); teoria „spațiului social al tranziției” (D. Sandu); analiza cauzală lărgită (C. Zamfir); teoria raționalității umane limitate, individuală și colectivă (C. Zamfir și colab.); perspectiva generală a raționalității sociale (S. Rădulescu; I. Ungureanu); perspectiva „retroinstituțională” asupra spațiului social al tranziției (L. Pop); teorii asupra sistemului politic și elitelor (V. Măgureanu; M. Milca; D. Dungaciu).

Răspunsurile teoretice specifice ale sociologilor la provocările tranziției post-comuniste arată o gamă variată de concepte și teorii de nivel mediu de generalitate. În continuare voi oferi exemple din câteva domenii tematice :

- *teorii asupra socialismului românesc* : foarte puțini sociologi români și-au dedicat eforturile analizei regimului comunist în România – programe de schimbare în anii '60-'80, căderea regimului comunist, politicile publice în comunism (C. Zamfir

și colectiv); identitatea etnică și economia de penurie în comunism (L. Chelcea și P. Lățea); coada la alimente ca instituție socială fundamentală (P. Câmpeanu). Mai multe lucrări asupra societății românești socialiste au fost realizate de autori de peste hotare, precum Katherine Verdery sau David Kideckel ;

- *teorii asupra subdezvoltării, a calității vieții, a sărăciei, a excluziunii sociale* : teoria societății de supraviețuire (V. Pasti, M. Miroiu, C. Codiță); teorii asupra sărăciei, excluziunii sociale și politicilor sociale (C. Zamfir și colectiv; M. Preda și colab.; C.M. Teșliuc, L. Pop, E.D. Teșliuc; I. Bădescu; M.S. Stănculescu și I. Berevoescu); paradigma calității vieții (I. Mărginean); modele ale intervenției sociale în comunități defavorizate (C. Rughiniș); costurile sociale ale dezvoltării (M. Lariou, S. Rădulescu, C. Rughiniș);

- *teorii de nivel mediu asupra moștenirii culturale și a dezvoltării* (M. Cernea și colectiv; O. Cucu-Oancea; V. Grigoraș, D.G. Ionescu, I. Mihai, A. Ovidenie, D. Pescaru, D. Petruți, L. Răduț, M. Vasile; S. Totelecan);

- *teorii ale etnicității și naționalismului* : etnicitatea și conviețuirea colectivă (D. Abraham, S. Chelcea, I. Bădescu; L. Rain); un model „subiectiv” al etnicității centrat pe expunerea la diferență (A. Mungiu-Pippidi); identitatea narativă (L. Chelcea și P. Lățea); modele substanțialiste (M. Cobianu-Băcanu); teoria autoidentificării și heteroidentificării (C. Zamfir și colectiv; I. Constantin; M. Merfea; G. Alexandrescu și colectiv; V. Veres și colab.); etnicitate, naționalism, modernizare în societatea românească (A. Roth; D. Dungaciu); multiculturalism (I. Culic, I. Horvath, C. Stan și colab.);

- *teorii asupra managementului și a organizațiilor* : teoria dublei tranziții (O. Hoffman); cultura organizării (M. Vlăsceanu); tipuri de culturi organizaționale

(C. Mereuță, L. Pop, C. Vlaicu, L. Pop) ; schimbare organizațională și individuală (C. Zamfir, G. Mățăuan, N. Lotreanu) ;

- *teorii ale comunicării și proceselor electorale* : „democrația minimală” (M. Dogan ; V. Pasti, M. Miroiu, C. Codită) ; „democrația vulnerabilă” (L. Vlăsceanu, A. Miroiu) ; „campania electorală permanentă” (A. Mungiu) ; „falimentul democrației” în România (A. Bulai) ; „votul negativ” (A. Aldea, D. Chiribucă, M. Comșa, M. Kivu, B. Micu, C. Moldovan) ; construcția simbolică a câmpului electoral (I. Drăgan și colab.) ; analize variate ale comunicării politice și mass-media prilejuite de campaniile electorale din România ;

- *teorii asupra corupției și devianței* (S. Rădulescu, D. Banciu, V. Teodorescu) ;

- *teorii asupra familiei și a genului* (I. Mihăilescu ; E. Stănciulescu ; C. Zamfir și E. Zamfir ; M. Voinea ; P. Iluț ; G. Gherbea ; M. Miroiu ; L. Grunberg ; M. Preda ; L. Popescu și colectiv ; I. Moroiu Zlătescu, R. Șerbănescu ; S. Rădulescu ; L. Rain) ;

- *sociologia sociologiei românești* (I. Bădescu, M. Ungheanu ; Șt. Costea, M. Larionescu, F. Tănăsescu ; R. Baltasiu ; A. Negru ; L. Popescu ; C. Bălan ; Z. Rostás ; M. Diaconu ; C. Schifirneț ; Z. Ornea ; I. Vlăduț ; T. Tanco etc.) ;

- *fundamente ale psihosociologiei* (S. Chelcea ; P. Iluț ; A. Neculau ; E. Zamfir).

Majoritatea cercetărilor din ultimii cincisprezece ani s-au bazat pe abordări cantitative și calitative. Demersul cantitativ cuprinde o arie largă de metode și tehnici care facilitează construcția unor modele, teorii, concepte întâlnite frecvent în domeniile calității vieții, politic, electoral. Studiile preponderent calitative se regăsesc mai ales în cercetarea ariilor simbolice ale culturii, identității etnice, comunicării politice, dezvoltării comunitare, educației, familiei, managementului resurselor umane.

Ștefan Buzărnescu : *Cea mai semnificativă orientare* teoretico-metodologică prezentă în mediile universitare din România după 1989 o consider a fi constructivismul sociologic. Din păcate, s-au finalizat puține (rarissime chiar) studii din perspectiva sociologiei constructiviste, iar practica sociologică pare cantonată în aria unei sociografii confortabile sub aspect metodologic și rentabile ca aspect financiar. Hermeneutica sociologică a băncilor de date deja acumulate așteaptă, încă, nu se știe care generație dispusă la un efort de descifrare teoretică a achizițiilor empirice postdecembriste.

Sociobiologia a fost tradusă, dar rămâne, în exclusivitate, obiect de studiu la istoria doctriinelor. În ceea ce privește așa-zisa „sociologie a tranziției”, nu cred în așa ceva din mai multe motive : centrarea presupusei discipline numai pe postcomunism denotă obediență ideologică sau, în cel mai bun caz, o glazură ideologică a demersului sociologic ; toate țările lumii se află în tranziție către o nouă etapă (fază de evoluție) de dezvoltare a istoriei lor ; invocarea „tranziției” noastre este un aspect jenant. În plus, trimiterea la „tranziția spre comunism” arată devalorizarea cuvântului *tranziție* de orice potențial explicativ ; face parte din noua limbă de lemn, de esență diferită.

Abordarea sociologică a mutațiilor structurale postcomuniste mi se pare mai rezonabilă ca formulare, deoarece „tranziția” nu este un nou „conținut epistemic” și nu întrunește nici celelalte condiții pentru a se constitui în sociologie de ramură. În România, pe prezenta secvență de evoluție, accentul pe microsociologie este corect, dar e obligatoriu să încercăm să depășim momentul inerțial al sociografiei ca situație pe care ne-o asumăm ; să convenim totuși că ea nu poate reprezenta viitorul sociologiei românești.

Relația dintre sociologie și spațiul public din România de azi

Ștefan Buzărnescu : În spațiul public al României de azi sociologia își trăiește un fel de a doua tinerețe : mulți o consideră încă insuficient de maturizată pentru a putea fi luată în serios. Totuși, începe să fie un fel de cutie de rezonanță a transformărilor structurale aflate în curs, îndeosebi prin sondajele chiar de talie națională. Constrângerile de ordin logistic (costuri prohibitive) nu-i permit sociologiei românești să fie, încă, fișa clinică a disfuncțiilor întregii noastre societăți aflate într-o fază de accentuată entropie normativă. În etapa următoare ea trebuie să se afirme și ca instanță de reflexie calificată a societății asupra ei însăși, denunțând braconajul epistemic al tuturor celor care-i reproșează că nu a anticipat evenimentele din '89. Acestora le ofer următoarea replică : sociologia nu face profeții, iar sociologii nu sunt profeți, ci oameni de știință. Prin analogie cu medicina, faptul că există bolnavi și boli nu le poate fi imputabil medicilor : ei pun un diagnostic calificat pe baza unor foarte laborioase analize și ne oferă o terapie convingându-ne că ne pot ajuta să ne corijăm unele disfuncții ale organismului nostru dacă le urmăm prescripțiile.

Nici un medic nu are pretenția că știe cât vom mai trăi ; el ne ajută să fim, încă, persoane active și cu asta cota sa de profesionalitate este atinsă, misiunea sa fiind îndeplinită. Medicul nu face profeții, iar medicii sunt aliații noștri în lupta pentru un obiectiv comun : menținerea stării noastre de sănătate somatică și mentală. Din motive personale (vanitate, incultură medicală, orgolii difuze, dispreț etc.), putem neglija total diagnosticul medicului, dar ajungem mai repede la cimitir.

În replică, nu sociologii trebuie să fie culpabilizați atunci când partidul X sau Y

scade în sondaje ; sociologii, ca și medicii, înregistrează o stare de fapt pe un continuum al fenomenologiei spațiului social în timp real. Dacă profilul comunitar al opțiunilor fluctuează chiar de la lună la lună, sociologii pur și simplu înregistrează această dinamică și identifică aria cauzală a schimbărilor produse deja în orizonturile de așteptare ale segmentelor de opinie studiate ; nu sociologii induc sau generează schimbări, în mod nemijlocit. Ei contribuie la redactarea unei diagnoze calificate pe baza căreia factorii de decizie pot lua hotărârile pe care ei le consideră a fi optime pentru structurile pe care le administrează. Actorii aflați în sfera managerială pot ignora diagnosticul social cu riscul de a agrava disfuncționalitățile (boala), structura respectivă având mai multe șanse să involueze până la dispariție. Acest fapt s-a întâmplat cu România : desființarea sociologiei și neacceptarea diagnosticului pus de profesioniștii de profil au făcut ca „bolile” sistemului social să fie tratate de vraci ideologici, „injecțiile” propagandistice favorizând intrarea sistemului în metastază structurală și grăbindu-i ajungerea în cimitirul istoriei ca un experiment social gestionat incompetent și triumfalist.

Un sistem ce a asasinat, epistemic vorbind, sociologia a sfârșit prin suicid politic ; iată lecția amară din care toți trebuie să tragem concluzii lucide și să ne asumăm responsabilitățile corespunzătoare locului deținut în societate...

Dincolo de diversitatea opțiunilor noastre metodologice, avem un obiectiv testamentar de îndeplinit de la patriarhul sociologiei românești, D. Gusti : redactarea hărții sociologice a României. Inventariind natura problemelor sociale, aria de manifestare și profunzimea lor pentru fiecare județ, devine posibilă articularea unei ierarhii de priorități naționale care să nu vină în contradicție cu prioritățile zonale și locale. Iată cum sociologia se

poate implica pragmatic în reformarea lucidă și responsabilă a spațiului social românesc. Hai să fim NOI spre profitul fiecărui EU.

Septimiu Chelcea : În decembrie '89, televiziunea lansa chemarea către populație să vină să o apere – acest lucru îl știe toată lumea. O diversiviere. Puțini își mai amintesc însă de o altă chemare : „Să vină doi sociologi”. Tot o diversiviere. Cei doi sociologi erau deja acolo – și încă de dinaintea evenimentelor ! După decembrie '89, în toate guvernările am avut senatori și deputați, șefi de departamente, consilieri, primari de municipii, prefecți, secretari de stat și miniștri sociologi sau, mai bine spus, absolvenți de Sociologie. A devenit sociologia ca știință mai respectabilă ? Înregimentarea politică a sociologilor nu le-a servit decât celor ce au făcut-o. În continuare sociologia are un „status marginal”. Se pronunță în legătură cu cercetarea sociologică, despre sondajele de opinie publică, de exemplu, persoane incapabile să facă vreo distincție între „flatulația” și „fluctuația forței de muncă”. Se declară „sociolog” te miri cine pe motiv că, la un moment dat, scrie la un ziar sau ocupă o funcție în ierarhia politică ori administrativă. Abia dacă fac deosebirea între „științele nomotetice” și „științele ideografice”, dar se declară „tineri”, „democrați” și „competenți”. Nu-i vorbă că și sociologii – cel puțin, unii dintre ei – i-au primit cu brațele deschise.

Peisajul sociologiei în România de azi este departe de ceea ce mulți dintre noi am sperat în momentul euforiei prăbușirii comunismului. Domenii de cunoaștere sociologică aproape că au dispărut. Cine se mai preocupă azi de sociologia cunoașterii ? De sociologia științei ? Dar de sociologia educației, a sportului ? De sociologia artei ? S-a produs o îngustare a câmpului cercetării sociologice, fiind abordate

aproape exclusiv „problemele sociale”. Se uită că știința are ca scop principal producerea unor teorii. Mă refer la cercetarea academică, nu la cea departamentală. Dacă actuala orientare a cercetărilor sociologice va continua, ne putem aștepta ca decalajul teoretico-metodologic dintre sociologia românească și cea europeană – ca să nu mai vorbim de sociologia americană – să se mărească.

O sumară trecere în revistă a temelor puse în discuție la secțiunile „Teorie socială” (*Research Network 11*) și „Metode calitative” (*Research Network 21*) din cadrul celei de-a VI-a Conferințe a Asociației Europene de Sociologie (Murcia, 23-26 septembrie 2003) susține cele afirmate anterior. Din Danemarca, profesoara Margareta Bertilsson a vorbit despre „abducție” ca element central în „pragmatismul lui Peirce”. Milan Jaros (Marea Britanie) a pus în discuție pseudomatematizarea și reîncadrarea socialului. Doi cercetători din Austria au analizat procesele civilizației și teoria evoluționistă. Ute Gerhard, de la Universitatea din Frankfurt, a comparat teoriile individualizării din perspectiva genului. Victor Fanciuk, profesor la Universitatea de Stat din Moscova, a examinat teoriile moderne ale societății. O profesoară din Polonia, de la Universitatea din Torun, a readus în actualitate conceptual de *relație* în sociologia interpretativă. Altă profesoară poloneză, Elzbieta Halas, de la Universitatea Catholică din Lublin, și-a centrat discursul pe simbolismul social. În ceea ce privește metodologia, faptul că metodelor calitative li s-a consacrat o secțiune aparte ar trebui să fie un semnal pentru sociologia de la noi. Mai mulți specialiști (Ross Koppel ș.a. – SUA ; Thoma S. Eberle – Elveția ; Marie Buscatto – Franța ; Attila Bruni, Giuseppina Pellegrino, Mario Cardano, Marco Marazano – Italia) s-au concentrat asupra etnografiei ca metodă

calitativă. Utilizarea datelor audiovizuale în cercetările sociologice a reținut atenția unor specialiști din Germania (Hubert Knoblauch, Bernt Schnetter). Teme precum analiza discursivă a realității, etica în cercetările calitative, triangularea, relația dintre biografie și cursul vieții, tehnicile „polisenzitive”, cercetările feministe, combinarea metodelor cantitative și calitative par a fi de actualitate. Ce avem noi de spus în legătură cu astfel de teme?

Maria Larionescu: Cariera sociologiei românești din ultimul deceniu este strâns legată de schimbările în imaginarul colectiv al societății românești în tranziție. Impactul sociologiei asupra spațiului public poate fi surprins în câteva direcții:

a) *„desensibilizarea politică excesivă”* (C. Zamfir): prin cercetările lor, sociologii au reușit să readucă în câmpul cercetării științifice o serie de teme cu relevanță politică – de exemplu, calitatea vieții, erodarea standardului de trai, polarizarea și excluderea socială a unor grupuri și categorii defavorizate, corupția, criminalitatea etc., oferind, totodată, o bază documentară consistentă pentru opțiunile de reformă. Cercetările grupului Cătălin și Elena Zamfir, Ioan Mihăilescu, Ioan Mărginean, Marian Preda, Livius Manea, Lucian și Luana Pop, Cosima Rughiniș, Manuela Stănculescu, Ionica Berevoescu etc. asupra sărăciei, grupurilor marginalizate și a politicilor sociale au constituit un obiect de dezbateră publică. Concluziile investigațiilor lor au stat la baza programelor guvernamentale și ale societății civile privind politicile sociale. Se poate afirma că aceste studii au devenit „directori de opinie” în domeniul politicilor sociale din România;

b) *identificarea unor „rațiuni întemeiate”*: studiile sociologice au adâncit cunoașterea publică a vieții sociale prin identificarea unor „rațiuni întemeiate” (în

consens cu *„de bonnes raisons”* – Boudon) care fac inteligibile comportamente, atitudini, credințe percepute, de regulă, ca aberante sau iraționale. De pildă, Septimiu Chelcea, Dumitru Sandu și colaboratorii lor au pus în discuție publică importanța decisivă a unor legături culturale adânci care dau sens opțiunilor și șanselor de viață ce caracterizează tranziția, cu toate contradicțiile și incoerențele acestora. De asemenea, cercetările succesive, pe o perioadă mare de timp, ale grupului Dan Banciu – Sorin M. Rădulescu asupra devianței, corupției, criminalității au adus în fața opiniei publice unele dimensiuni paradoxale ale fenomenelor care explică rezistența și amplitudinea acestora. Corupția, de pildă, este explicată atât ca fenomen deviant, cât și ca „un substitut funcțional al unei reforme care nu a fost dusă până la capăt”. Rezultatele investigațiilor au stat la baza reformei în justiție;

c) *ambivalența dezvoltării*: impactul sociologiei asupra sferei publice s-a resimțit și prin problematizarea dezvoltării societății românești în tranziție în termenii ambivalenței procesului. Avându-și sursa în ambiguitatea modernizării, care cumula două discursuri contradictorii și înrudite („discursul eliberării” și „discursul disciplinării” – Peter Wagner), tranziția, arată sociologii, nu va scăpa de ambivalențe structurale. Două sunt îngrijorările sociologilor privind tranziția: prevenirea „riscurilor de absolutism” al rațiunii umane impersonale (Touraine), a puterii uniformizatoare a dreptului, contabilității, educației bazate pe cultivarea caracterului impersonal al relațiilor, pe de o parte, și rezistența culturilor particulare, pe de altă parte, astfel încât să se evite instrumentalizarea raporturilor interumane.

În ultimii ani, discursul ziariștilor, al politicienilor, al organizațiilor voluntare s-a profesionalizat din punct de vedere

sociologic. Studiile sociologice asupra problemelor asociate cu tranziția au familiarizat opinia publică cu problematica modernă a complexității și incertitudinilor, contribuind la instituționalizarea – încă incipientă – a unei societăți civile românești.

Constantin Schifirneț: Spațiul public românesc integrează sociologia, dar – trebuie s-o spunem limpede – nu prin vocile ei cele mai autorizate. Prezența sociologiei

în dezbaterile publice se constituie prin persoane care vin din alte domenii, metamorfozate peste noapte în sociologi. Prestația lor nu se produce întotdeauna după normele de competență sociologică. Nu mai puțin semnificativ este interesul, accentuat în campanii electorale, pentru sondajele de opinie, identificate abuziv cu sociologia, iar sociologii acceptă cu resemnare această denaturare. Aș vrea să semnalez și slabul ecou avut în media românești de cartea de sociologie.

Grupaj realizat de **Maria Larionescu**

Notă

1. Într-o recentă întâlnire informală de la Catedra de sociologie, ispitit de auditoriu să-și identifice filiațiile și plasamentul în sociologia românească postbelică, unul dintre personajele invocate aici și-a mărturisit o carență de comunicare și relaționare cu un sociolog precum Traian Herseni, în ciuda contactelor dese și prelungite pe care le-au avut. Am fost contrariat. Scriam în altă parte despre „ratarea marxismului” la Traian Herseni, argumentând că, în ciuda declarațiilor postbelice uneori ostentative ale acestuia de aderență la marxism, prea puțin proba în scrisul lui o adeziune reală de asemenea proporții. Abuzul declarativ rata orice concretizare consistentă în *spiritul* textelor de după 1944 ale marelui sociolog. Lucrurile stau la fel în toate lucrările sale semnificative, culminând cu masiva *Sociologie* din 1982. Contrarierea de care pomeneam mai devreme tocmai aici își are sursa: căci descoperisem un *același spirit* – aproape o asemenea strategie, cu sensul indicat în acest text – atât în tratatul lui Herseni, cât și în, de pildă, una dintre cărțile celui în cauză! Și asta în ciuda diferențelor vizibile și incontestabile dintre cele două lucrări. De unde, te întrebi, această adeziune mai adâncă? Să fie un soi de înrâurire mai subtilă, dar suficient de profundă, pe care tocmai proximitatea îndelungată reușește să o estompeze? Se prea poate. La fel cum sursa poate fi tocmai *ambianța* în care ambii sociologi evoluau și pe care o exprimau, tacit, în scrierile lor. Sau poate că adevărul e, ca de atâtea ori, undeva, pe la mijloc... Oricum ar fi, personajul este – din acest punct de vedere, cel puțin – mult mai aproape de Traian Herseni decât a vrut să recunoască în acea discuție de la Catedra de sociologie. Și asta spune, iarăși, ceva semnificativ despre un tronson al sociologiei românești postbelice, despre necercetata ei disponibilitate în a exersa – oximoronic – nuanțele unei neadeziuni funciare.

Primit la redacție : februarie 2005